

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

15de jaargang nr. 5

15 September 1986

Ere-voorzitter : J. Tytgat, ere-notaris.

Voorzitter : G. Hebbelynck

Onder-Voorzitter : H. Collumbien

Secretaris : R. Van Geluwe, Maisstraat 235, 9000 Gent

Penningmeester : A. Verbeke

Archief en ruiddienst : Mevr. A. Eggermont, Maisstraat 235, 9000 Gent

Redactie-adres : Lijnmolenstraat 149, 9110 Sint-Amandsberg - Gent

Administratie : Koggestraat 14 - 9000 Gent

Postrekening : 000-105.04.73-60, Heemkundige en Historische Kring
Gent, 9000 Gent.

Lidgeld : 300 fr. per jaar. Buitenland : 400 fr. per jaar. Steunende leden :
500 fr. per jaar. Beschermden : 1000 fr. per jaar.

INHOUD

Sanderus	240
Het Militair Kwartier aan de Sterre	248
Inventaire archéologique : De Trap van het gewezen Klooster der Geschoeide Carmelieten	255
Kanttekeningen bij Grafmonumenten van Jules Van Biesbroeck Jr.	257
Onze Gentse Keukenrubriek (Slot)	278
De Geschiedenis van de Vyt-Borluutfundatie en het Lam Gods	282
Oudheidkundige Kroniek : Adellijke families	285
Joseph de Hemptinne	289
Een "Aenspraek" in 1846	295
Vraag en Antwoord	298
Lezers schrijven ons	301
Bibliografie	301

Bibliotheek en wekelijkse bijeenkomsten : in het Documentatiecentrum
voor Streekgeschiedenis, Convent Engelbertus, Groot Begijnhof, huis nr.
46, Sint-Amandsberg : elke zondag van 10 tot 12 uur (uitgenomen op feest-
dagen). Gesloten in juli en augustus. Bibliotheecaresse : Mevr. A.
Eggermont

Verantwoordelijke uitgever : Hugo Collumbien, Lijnmolenstraat 149,
9110 Sint-Amandsberg - Gent.

SANDERUS

Op 15 september 1986 was het precies 400 jaar geleden dat Sanderus geboren werd. Een feit dat wij niet mochten laten voorbijgaan zonder het een en ander te vertellen over iemand wiens naam nog dagelijks geciteerd wordt in de kringen van geschied- en heemkundigen.

Wij doen dit, zoals gebruikelijk, aan de hand van onze Gentse gids bij uitstek : Pierre Kluyskens.

Ook zoals gebruikelijk, met de vriendelijke toestemming van de familie Kluyskens.

“Bezit U een Sanderus?” Het is de klassieke vraag die men stelt wanneer iemand beweert dat hij in zijn bibliotheek een paar waardevolle boeken over de Geschiedenis van onze gewesten telt. Men zegt niet eens “Bezit U een Flandria Illustrata of de Chorographia sacra Brabantiae van Sanderus, of zijn Verheerlijkt Vlaenderen?” Neen, men zegt gewoonweg een Sanderus en iedereen weet onmiddellijk dat het enkel de Flandria Illustrata kan zijn. Voor de bibliofiel, de historicus, de liefhebber van zeldzame prenten en gravures, is de Flandria Illustrata een van die werken die een bibliotheek of verzameling standing en reliëf schenken, een van die werken die men zelfs zijn beste vriend in bruikleen niet zou willen afstaan maar die men met trots de bezoeker of gast laat bewonderen.

“Hoeveel hebt U betaald voor Uwe Sanderus?” Men durft het aan zijn trouwe vriend bekennen maar niet aan zijn echtgenote, want er moeten tegenwoordig aardig veel Mercatorbriefjes neergeteld worden om zich de complete exemplaren bij de boekhandelaar of in een openbare veiling aan te schaffen en de gelegenheid doet zich niet elke dag voor, temeer daar uit de meeste exemplaren, de platen werden weggeknipt om ze in te lijsten en afzonderlijk te verkopen.

Het werk is zelfs zo zeldzaam geworden dat men op het idee gekomen is er, na meer dan drie eeuwen, een nieuwe uitgave van te bezorgen, niet met de oorspronkelijke kopergravures waarvan de platen sedert lang verdwenen zijn, maar in de vorm van een fotografische reproductie van het werk. Het gebeurt maar zelden dat men tot een dergelijk procédé zijn toevlucht moet nemen, doch er bestond geen andere oplossing om dit kostbaar boek en werkdokument in het bereik van de minder goed gevulde beurzen te brengen.

*
* *
*

Sanderus zelf heeft nooit kunnen vermoeden dat zijn werk bij het nageslacht een dergelijk succes zou kennen. Hij die gedurende jaren diep in

Antoon Sanderus - Foto Stadsarchief.

de schulden stak om zijn *Flandria Illustrata* uit te geven.

Het is gans toevallig dat Antoon Sanders, die later zijn naam tot Sanderus latinizeerde - het was toen mode voor de geleerden - te Antwerpen geboren werd op 15 september 1586 en er dezelfde dag werd gedoopt.

Zijn vader Lieven Sanders, een bekwame en bekende geneesheer, diep gehecht aan de katolieke godsdienst, had ten tijde van de Calvinistische diktatuur van Hembyse en Ryhove de Gentse stede, waar hij sedert jaren zijn beroep uitoefende, verlaten om de wijk te nemen naar Antwerpen, waar het politiek en religieus klimaat hem in elk geval beter en veiliger leek.

Ook Antoon's grootvader, Jan Sanders, had zich als geneesheer weten te onderscheiden, was gedurende jaren de officiële stadsgeneesheer van Gent geweest en had het zelfs zo ver gebracht dat Keizer Karel hem tot de waardigheid van raadgevende geneesheer had verheven.

In die jaren wordt er eveneens gewag gemaakt van een Robert Sanders, geneesheer, die naar sommige beweren, een natuurlijk kind van Jan zou geweest zijn, en zijn beroep uitoefende te Oudenaarde, Gent en Brugge.

Antoon Sanders stamde dus van een begoede familie af doch de godsdienstige beroerten, de vlucht van Lieven Sanders naar Antwerpen, waar hij aanvankelijk totaal onbekend was, zijn terugkeer naar Gent in 1588, vier jaar na de val van de diktator Hembyse, hadden de Sanders' materieel en financieel ten onder gebracht en hen in elk geval de mogelijkheid ontnomen de jonge telg Antoon, met eigen gelden en middelen een degelijk onderricht te bekostigen.

Antoon, ofschoon in Antwerpen geboren, noemde zich steeds een Genteenaar : het "Sanderus Gandavensis" komt op al zijn werken en geschriften voor. Zijn jeugd was gekenmerkt door een voortdurende jacht op studiebeurzen die in die jaren niet zo mild werden uitgedeeld als vandaag. Voor hem en voor zijn ouders was het een vernedering links en rechts te moeten bedelen om het nodige geld bijeen te krijgen.

Zijn humaniora volbracht hij te Oudenaarde en bij de Paters Jezuiten te Gent. Hij leerde er, naar aloude traditie, een knappe latinist en een vurige voorstander van het katoliek geloof te worden. Toen reeds was zijn besluit getroffen : hij zou priester worden. Met de morele en materiële steun van de abt van de Sint-Pietersabdij, Vrancx, kon hij wijsbegeerte studeren te Dowaaï en theologie te Leuven.

Priester gewijd, naar alle waarschijnlijkheid te Gent door bisschop Maes, wordt hij als vurige verdediger van het geloof naar Oost-Eeklo gestuurd waar de sekte van de Anabaptisten nog zeer actief was. Het was een flater of een vergissing van zijn oversten. Sanderus voelde als priester maar bitter weinig voor een apostolaat dat hem ver van een intellectueel centrum als Gent, afzonderde midden de dagelijkse kommer en strijd met de ketters of afgescheurden. De studie, niet de praktijk van de godsdienst, interesseerde

hem en wij zien hem dan ook in 1618 Gent vervoegen en weldra Dowaaï waar hij de graad van licentiaat in de godgeleerdheid verwierf.

Terug in Gent, vindt hij in bisschop Triest een voortreffelijke en kostbare beschermer die, inziende dat Sanderus geen rekrut was voor strijd en gevecht, hem dan ook in contact brengt met kardinaal de la Cueva, wiens aalmoezenier en sekretaris hij reeds na enkele maanden mocht worden. Voor hem betekende deze benoeming het einde van de materiële zorgen die hem in zijn jeugdijaren hadden gekweld. Sanderus schijnt ten andere van deze geprivilegieerde toestand dankbaar gebruik te hebben gemaakt en wij zien hem, met meer belangstelling dan godsdienstzin, grijpen naar bedieningen en benoemingen die hem finantiële voordelen en weinig werk bijbrengen, als bvb. een kanunnikzetel te Ieper, goed betaald, waar enkel zijn aanwezigheid vereist was, maar het leven in de kleine provinciestad is hem doodvervelend.

Hij verlaat Ieper maar in 1628 moet hij beloven er toch af en toe te verblijven en zijn koorstoel in de katedraal te bezetten. Hij dient een medisch attest in, waarin o.m. verklaard wordt dat hij om gezondheidsredenen drie maanden verlof moet nemen en hij behoudt zijn plaats.

Twintig jaar later, zelfde liedje : de koorstoel van kanunnik Sanderus is nog steeds onbezet. Om ditmaal aan de zwaarste sanktie te ontkomen dient hij opnieuw medische attesten in, ondertekend door Chifflet, eerste geneesheer van de koning en Favaet, geneesheer van de aartshertog; deze twee sommiteiten beweren dooernstig dat het slechte klimaat van Ieper hun patiënt met verlamming en beroerte bedreigt en dat het dus noodgedwongen was dat hij zo dikwijls buiten de stad verbleef.

De lucht van Gent en Brussel bevielen hem daarentegen best en het is in deze steden dat hij dan ook het grootste deel van zijn loopbaan doorbracht, behalve zijn drie laatste levensjaren toen hij zich in de abdij van Afligem terugtrok en er op 16 januari 1664, in de ouderdom van 78 jaar overleed.

*

* * *

Zijn letterkundig en geschiedkundig werk is zeer omvangrijk, en om het met een ouderwets cliché uit te drukken, weinig pennen zijn zo vruchtbaar geweest als de zijne : gedichten, religieuze werken, en historische studies volgden elkaar op gedurende een halve eeuw. Zijn poëzie, zijn godsdienstige betogen en zijn talloze lofredenen zijn vandaag praktisch onleesbaar geworden : zij verraden te sterk de tijdsgeest en zij zijn bovendien van een gezwollenheid en van een zo ingewikkelde stijl dat het een straf ware iemand de lektuur van dit proza of van deze gedichten op te dringen. Zij die de moed hadden deze uitgebreide literatuur te lezen, vertellen ons dat Sanderus ingewikkeld en met geleerde woorden en termen schreef, zoals het toen mode was, maar dat hij bijzonder sterk gewapend was en gedokumen-

teerd in zijn aanvallen tegen de vijanden van de katolieke godsdienst. Het tegenovergestelde had ons verwonderd, want wij weten dat zijn theologische studies schitterend waren en dat hij algemeen bekend stond als hebbende het kerkelijk recht in al zijn finesses, onder de knie.

Hetgeen ons ook niet moet verwonderen, na hetgeen wij gezien hebben, van zijn schraapzucht in de kwestie van zijn kanunnikaat te Ieper, is de vleiende inhoud van zijn lofredenen. Meer dan honderd vooraanstaande personages uit zijn tijd heeft hij te pas en te onpas bewierookt, en men beweert dat hij het dikwijls deed in de hoop hiermede enige plaats of gunst te bekomen.

Was dit zijn karakter, zijn natuur, of hebben de geldelijke moeilijkheden in zijn jeugd, zijn voortdurend bedelen om beurzen en geld, hem aangezet later weerwraak te nemen of althans geld en eer meer dan nodig of gewenst, lief te hebben en te verlangen.

Hetgeen wij van zijn leven weten, laat ons niet toe ons hierover uit te spreken, doch het lijkt in elk geval vreemd en verdacht dat iemand als Sanderus, die als geschiedschrijver beter dan wie ook moest weten dat de waarheid moet geëerbiedigd worden, zich aan zoveel lof heeft bezondigd voor mensen die het zeker niet altijd verdienden. Het komt des te onaangenaamer voor, daar Sanderus, omstreeks 1641, een tijdlang censor librorum is geweest, en in deze hoedanigheid andermans werken van hun onjuistheden en onnauwkeurigheden moest zuiveren!

Sanderus is nochtans nooit rijk geweest. Al hetgeen hij verdiende, heeft hij tot de laatste cent uitgegeven voor zijn geschiedkundige werken, niet in het minst voor zijn *Flandria Illustrata*, drie eeuwen na haar verschijning nog steeds een van de kostbaarste publikaties gebleven.

Het kan wellicht vreemd voorkomen dat het werk dat door alle bibliofielen, historici en beoefenaars van onze nationale geschiedenis als een van de praalstukken uit hun bibliotheek wordt beschouwd, qua inhoud, door diezelfde personen zo weinig gewaardeerd wordt, en niet ten onrechte, want de auteur heeft er een paar blunders geslagen die men tegenwoordig geen enkele geschiedschrijver zou vergeven. Fris die de geschiedenis van onze stad en van Vlaanderen door en door kende en de meeste werken en kronieken onder de lens nam, is biezonder streng maar zijn appreciatie vervoegt het standpunt van alle specialisten : “*Nous n’estimons guère l’ouvrage de Sanderus, schrijft hij, car l’auteur, qui a pourtant passé longtemps pour une autorité, a accumulé bévues sur bévues; il est absolument dépourvu de critique et a visiblement travaillé avec trop de hâte, utilisant, sans les citer, les renseignements que lui fournissaient ses correspondants; sa chronologie est extrêmement défectueuse et ses listes de magistrats et de baillis fourmillent d’erreurs*”.

Hetzelfde mocht men beweren van deze andere Gentse geschiedschrijver Marcus van Vaernewijck die zich voor het nageslacht wist te rehabiliteren

met zijn “Van die beroerlicke tyden in de Nederlanden”. Sanderus heeft in elk geval ongelijk gehad wanneer hij in zijn *Flandria Illustrata* grotendeels zijn “*Gandavum sive Gandavensium rerum libri duo*” later, in 1628, verwerkt in zijn “*Gandavensium rerum pars altera in quatuor libros distributa*” overnam, gegevens die hij bijna letterlijk afgeschreven had van de “*Primitiae antiquitatum Gandensium*” van Gramaye, een geschiedschrijver die in 1635 overleed, en wien men in de hemel ook veel leugens en onnauwkeurigheden zal hebben moeten vergeven vooraleer hem met zuiver geweten en smetloze schrijvershanden te kunnen binnenlaten!

U ziet het, Sanderus heeft niet meer en ook niet minder fouten en zonden bedreven dan zijn voorgangers en ook dan deze die na hem kwamen en met hun pen de geschiedenis van onze gewesten beschreven.

Enkel moet gezegd worden dat Sanderus, knappe geleerde en verstandige mens, minder verzachtende omstandigheden kan inroepen en dat zijn tijdgenoten in elk geval gerechtigd waren wat meer te eisen van een Sanderus dan van een Gramaye, een Van Vaernewijck, een Meyerus of zelfs van een Guicciardini wanneer deze laatste het over Gent of Vlaanderen hadden.

Eerlijk gezegd, schrijven over het verleden van de Gentse stede die een zo grootse als bewogen geschiedenis kende, is geen makkelijke taak, en na de dood van Sanderus ging meer dan anderhalve eeuw voorbij vooraleer een andere Gentenaar, ridder Karel-Lodewijk Diericx, het aandierf zijn “*Mémoires sur la ville de Gand*” te schrijven, en gingen meer dan twee eeuwen vooraleer Frans De Potter, die men in de komende dagen in *De Pinte*, in het kader van het honderdjarig bestaan van de gemeente waar hij jaren werkte, zal huldigen, zijn merkwaardige “*Gent van den oudsten tijd tot heden*” in 16 afleveringen schreef, werk dat enkele jaren later gevolgd werd door de “*Histoire de Gand*” van Victor Fris, de kortste maar ook de meest kernachtige en wetenschappelijk verantwoorde geschiedenis van Gent.

Sanderus heeft niet alles afgekeken van zijn voorgangers : hij heeft gedurende jaren officiële documenten geraadpleegd maar hij heeft ook met een naïviteit eigen aan zijn tijd, overdreven geloof gehecht aan allerhande briefwisselaars, vrienden en korrespondenten die hem dokumentatie en zg. betrouwbare gegevens overmaakten.

Hetgeen hij schrijft moet dan ook *cum grano salis* worden aanvaard. Maar waarom dan die geestdrift voor, die jacht op de *Flandria Illustrata*? Het antwoord moet gezocht worden in het tweede woord van de titel “*illustrata*”, geïllustreerd of, zoals het in de officiële vertaling luidde “*Verheerlijkt*” Vlaanderen.

Sanderus beminde zijn land, hij was als historicus, en nog meer als esteet, een vurige bewonderaar van de honderden gebouwen, kastelen, kerken, belforten, gemeentehuizen en kloosters die in de XVIIe eeuw als zovele parels in het Vlaamse landschap prijkten, en hij heeft ze voor zijn tijdgenoten en voor het nageslacht willen verheerlijken door een grondige en nauw-

keurige beschrijving en door de illustratie van zijn tekst door de meest bekwame tekenaars, etsers en graveerders van zijn tijd.

Wanneer men het werk doorbladert vergeet men de fouten, de missingen, de tekortkomingen. Men vergeet de geschiedenis om het boek te gaan bekijken als een van de mooiste geïllustreerde atlanten ter wereld, als een zeldzame en uiterst leerrijke topographische beschrijving en studie van zoveel gebouwen die thans verdwenen zijn of volledig gewijzigd werden door de volgende generaties. Het is een inventaris van honderden architecturale kunstschaten, een enig zicht in vogelvlucht op het prachtig beeld dat Vlaanderen in de XVIIe eeuw, in al zijn steden en dorpen bood.

Schakelt de Sanderus uit, en Gij mist het kostbaarste ikonografisch document voor Vlaanderen en niet in het minst voor het aspect dat Gent in die jaren bood.

Zijn *Flandria Illustrata* heeft hem meer dan 12.000 gulden gekost, enorm bedrag in de XVIIe eeuw, en men begrijpt dan ook dat Sanderus al het profijt en de voordelen die hij uit talrijke ambten, eretitels en panegyrieken haalde, aan dit werk heeft moeten besteden, want moeizaam grabelde hij wat meer dan een tiende van dit bedrag, aan subsidies bijeen.

Zijn *Flandria* bezorgde hem ook ettelijke slapeloze nachten; voortdurend zien wij hem aandringen bij kunstenaars die hem een prent, een kopergravure of een plan hebben beloofd en dan kwam nog de grote moeilijkheid van de uitgave.

Het kwam op geen leugen meer aan, voor iemand die als historicus reeds zoveel onwaarheid had uitgekraamd; ditmaal echter werd het een nuttige leugen. Hij had in Amsterdam de enige uitgever ontdekt die een dergelijk werk met de nodige zorg en kunstzin had kunnen drukken, maar A'dam had toen in de Spaanse Nederlanden een zeer verdacht reukje van ketterij zodat de werken aldaar uitgegeven bijna automatisch op de lijst van de Index terechtkwamen hetgeen een verbod van invoer en verkoop in onze streken betekende.

Sanderus wist er een mouw aan te passen. Zijn *Flandria* werd in Amsterdam gedrukt maar het werk vermeldde als stad : "Keulen", en het mocht vrij in de Zuidelijke Nederlanden worden verkocht!

De tweede uitgave werd een eeuw later, in 1732 in den Haag uitgegeven maar toen was men niet zo kleingeestig en het werk was ten andere opgedragen aan de bisschop van Brugge.

De *Flandria Illustrata* is in de allereerste plaats een verheerlijking van Gent. Sanderus die, zoals wij het in onze vorige bijdrage schreven, prat ging op zijn hoedanigheid van "Gentenaar" heeft deze stad boven alle andere willen beschrijven en haar pracht doen uitschijnen.

Het groot panoramisch zicht door Blockhuysen gegraveerd is een document van onschatbare waarde. Vergeleken en voor sommige details vermeerderd met de plannen of kaarten van Hondius en Hoorenbault, be-

hoort het tot deze onmisbare dokumentatie voor al wie het stadsbeeld van Gent in de XVIIe eeuw wil bestuderen of belang stelt in de topografie van de hoofdstad van het graafschap.

Maar het is voornamelijk voor de gebouwen, afzonderlijk genomen, dat de *Flandria Illustrata* een niet te vervangen dokument uitmaakt. Zonder Sanderus ware onze kennis van het Prinsenhof, dat later bijna volledig werd gesloopt, totaal ontoereikend gebleven. Ten tijde van de Gentse kanunnik bood het Prinsenhof nog dit grandioos aspekt dat van deze burcht en paleis een van de mooiste prinselijke verblijfplaatsen van Europa had gemaakt. De gravure van de *Flandria Illustrata* schenkt ons een overzichtelijk beeld, rijk in details en uiterst nauwkeurig, van de eigenaardige bouw en conceptie van het paleis dat met zijn 300 kamers, zijn torens, zijn bruggen, zijn tuin en zijn wallen een streng en meteen somptueus uitzicht vertoonde, waardig het geboortehuis van de grootste wereldkeizer te zijn geweest.

Het Gravensteen was integendeel, te oordelen naar de prent in de *Flandria*, in het begin van de XVIIe eeuw zijn betekenis en zijn allure verloren. De oude en eens zo geduchte burcht "leidde" een zeer burgerlijk bestaan en was toen gevangen van een aantal kleine huisjes die zich aan de omheiningmuur waren komen vastklampen en die zelfs tot in het binnenplein van het middeleeuwse Steen waren doorgedrongen.

Van een even grote waarde zijn de prenten die in de Sanderus voorkomen en die ons in een geheel of afzonderlijk, een beeld schenken van het Belfort en de Lakenhalle, het stadhuis, het Groot Vleeshuis, de Kouter, de Berg van Bermhartigheid, de Groentenmarkt, het Spanjaardenkasteel, de Onthoofdingsbrug, de voornaamste kerken van de stad, de St-Pietersabdij, het Predikherenklooster, de omgeving van Gent.

Er zijn in deze gravures en in de meestal zeer nauwkeurige beschrijving van de Gentse monumenten en gebouwen, meer ikonografische en documentaire gegevens te halen dan in al hetgeen vóór Sanderus over dezelfde onderwerpen werd geschreven en bewaard gebleven is.

Het is dit biezonder weelderig aspekt van de *Flandria Illustrata*, dat tegenwoordig het weergaloos sukses van het werk verzekert, daar waar nochtans de exemplaren van de eerste uitgave van 1641, slechts zeer traag werden verkocht.

De behandelende onderwerpen, zo van historische als van topografische aard, hadden de geleerde kanunnik, van bij de verschijning van het eerste deel, een zeer ruim klienteel moeten verzekeren, daar in elke stad of dorp mensen moesten gevonden worden om in dergelijke beschrijving en geschiedkundige panorama, belang te stellen, temeer daar een geïllustreerd werk zich doorgaans in een ruimere belangstelling vanwege het publiek mag verheugen.

Voor Sanderus werd het, alles bij mekaar, een bittere ontgoocheling. Jaren arbeid, moeilijkheden met architecten, landmeters, tekenaars en graveer-

ders die veel beloofden maar weinig presteerden, moeilijkheden ook met eigenaars van kastelen en patriciërswohnungen die een geldelijke tussenkomst hadden beloofd voor het opnemen van hun eigendom in het werk en die naderhand hun beloften niet inlostten, brachten eerst een viertal jaren vertraging voor de verschijning van het werk en waren later oorzaak dat Sanderus geen enkel financieel voordeel uit zijn Flandria kon halen, dat hij er integendeel zijn laatste spaarcenten aan verloor. Voor hem, zoals voor zo vele geschiedschrijvers en geleerden, kwam de beloning slechts post mortem.

Pierre KLUYSKENS

HET MILITAIR KWARTIER AAN DE STERRE*

“De dienst der Genie is gelast met het bestudeeren der plans voor het bouwen van twee kazernen, bestemd voor de ruitery en de artillerie van ons garnizoen, maar de kazernen zouden gebouwd worden op eenen grond nabij het plein van St-Denijs. Dit zou een groot verlies zijn voor onze stad en het is te hopen dat de regeering op dit besluit zal terugkeeren. De kazernen zouden daar gebouwd worden onder voorwendsel dat de grond in de stad te duur is en om de soldaten te verwijderen van zekere soort van herbergen welke zij nu al te veel bezoeken. Maar het spreekt van zelfs dat de bazen uit die herbergjes onmiddellijk zullen verhuizen en zich te St-Denijs gaan vestigen. Dit kwaad zou dus geenszins verholpen worden; het zou zelfs nog verergeren aangezien het toezicht des zedelijkheid onmogelijk zou worden”.

Tot zover een artikel verschenen in de “Gazette van Gend” van 10 augustus 1898. Wat was er aan de hand? Het 4e Lansiers met zijn vijf eskadrons en het 1ste Artillerie met zijn tien bereden batterijen moesten samen de grote en de kleine kavaleriekazerne aan de Brusselse straat betrekken. Dit was een onmogelijke zaak, er was plaatsgebrek. De lansiers waren verplicht steeds enkele eskadrons af te delen in Oudenaarde en de kanonniërs enkele batterijen naar Antwerpen.

Om aan dit euvel te verhelpen zou men twee nieuwe kazernen bouwen ergens buiten de stad. De dienst der Militaire Gebouwen twijfelde nog tussen het oefenterrein op Gentbrugge en een stuk grond aan de Sterre. (1)

* Het eerste artikel in deze reeks verscheen in “Ghendtsche Tydinghen” 1985. Nr. 4.

In november viel de beslissing; het zou de Sterre zijn. Vanzohaast dit bekend werd stuurden de inwoners van rond de oude kazernen een petitie aan het Schepencollege; "Mijne Heeren. De ondergeteekenden, allen inwoners der wijk St-Anna, nemen de eerbiedige vrijheid Uwe zorgvuldige aandacht te roepen op den gevaarlijken toestand waarmede een der belangrijkste wijken der stad is bedreigd door een besluit van het gouvernement. De kazernen gelegen in de Brusselsche straat, zullen binnen eenen zeer korten tijd, indien onze inlichtingen gegrond zijn, naar een buitendeel onzer stad overgebracht worden. De noodwendigheid van zulken maatregel is ver van bewezen te zijn en onder oogpunt van nering en tering zal deze verplaatsing eene onzeggelijke schade voor al de belastingschuldigen der wijk St-Anna berokkenen. Inderdaad heel het leven om zoo te zeggen van die wijk hangt af van de beweging voortgebracht door hetgeen in, aan en rond de kazernen gebeurt. Geheele deelen van straten zijn bewoond door lieden wier handel of nijverheid in rechtstreeksch verband staan met hetgeen afhangt van een samengeschaarde bevolking zoo talrijk als die der artillerie en ruitrijregimenten. Niet alleen zullen de belastingen door de wijk opgebracht erg verminderen en zonder eenigen twijfel de inkomsten der stad doen afnemen, maar ook zullen de eigendommen door dezelfde redenen erg in waarde dalen en zoo de algemeenen rijkdom der stad verminderen. Moge Uwe hooge tusschenkomst voor gevolg hebben het ongelukkig besluit van het gouvernement te doen herroepen dan zult gij een invloedrijk deel der stad zijnen welstand behouden hebben en onder bestuurlijk oogpunt eenen klaarzienden en doeltreffenden maatregel uitgevoerd hebben". (2)

De burgemeester en schepenen die de inkomsten in de stadskas reeds met enkele honderduizenden zagen verminderen, stelden alles in het werk de kazernen in de stad te houden. Onder druk van enkele invloedrijke personen stelde de Minister van Oorlog in 1900 de bouwplannen uit. (3)

Ondertussen waren de onteigeningen ingezet en de eerste percelen aangekocht. Aangezien het zogezegd ging om uitstel en om niemand aan gezichtsverlies te laten lijden, gingen de vorderingen door. (Afb. 1) De prijs van de gronden, beschrijving en andere kosten inbegrepen bedroeg 751.000 frank.

Tot nadere beslissing kon het terrein nu gebruikt worden als exercitieplein. Volgens de conventie van 30 juli 1902 mocht een "Boulevard Militaire" (nu Krijgslaan) worden aangelegd. De baan van 20 meter breed kwam gereed in 1904 en verbond de steenweg op Kortrijk met de Galgenlaan (nu Galglaan). Samen met de oude spoorbaan naar Kortrijk (nu De Pintelaan) was het oefenplein daarmee volledig afgebakend.

Die toestand bleef bestaan tot begin 1910. Met de wereldtentoonstelling in het vooruitzicht (1913) legde de Nationale Regering beslag op het Sterreplein. Alle huizen, schuren, stallingen en serres die er nog stonden vielen nu onder de slopershamer.

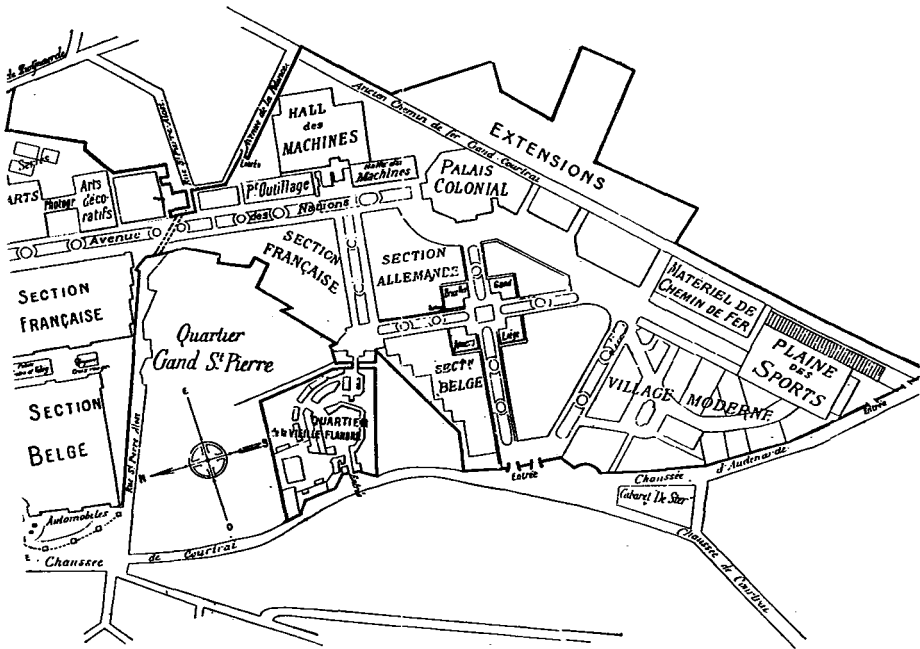
GEVORDERDE GRONDEN AAN DE STERRE. VAN 1898 TOT 1904.

Datum	Eigenaar	Soort	OppervlaktePrijs Ha are ca		
5-12-1898	Wattcamps-Marie Swellen, tuinbouwer, Gent	huis, serres, tuin, schuren	49	89.795	frank
5-12-1898	Van der Haeghen Hyacinth, Kortrijksestw. 156	landbouwgrond	2 35 60	32.500	
28-12-1898	Mast de Maeght C, advocaat, Henegouwstr. 33	landbouwgrond	12 95 60	175.000	
20-11-1899	Administratie Burgerlijke Hospices, Gent	landbouwgrond	1 72 20	37.884	
30-12-1901	De Raedt, familie, Nederzwalm	landbouwgrond	80 10	29.000	
6- 4-1902	De Somer Evarist, tuinbouwer, Gent	landbouwgrond + serres	69 40	101.000	
8- 6-1902	De Cock Jules, tuinbouwer, Merelbeke	landbouwgrond + serres	34 25	30.000	
8- 6-1902	Decoster Joseph	landbouwgrond	1 3	25.750	
18- 6-1902	Marchant Camille, groentenboer, Gent	landbouwgrond	23 70	9.400	
18- 6-1902	Seny Alphonse, rechter uit Luik	landbouwgrond	88 90	24.600	
18- 6-1902	Van der Straeten, meubelfabrikant, Gent	huis, serres, tuin	25 20	22.500	
12-11-1902	Baron Goethals voor familie	huis, tuin, serres	2 43 10	101.000	
13- 6-1903	Hutsebaut en familie, landbouwers	landbouwgrond met hoeve	88 42	45.776,64	
22- 8-1904	Cnudde Theodorine wdw. De Meulemeester, Gent	landbouwgrond	9	59,96	
		Totaal	25 8 56	724.265,60	frank
		Beschrijving en andere kosten		26.762,56	frank
		Algemeen totaal		751.028,16	frank

Alle huizen, serres en schuren werden gesloopt voor de wereldtentoonstelling van 1913.

In 1902 werd een groot stuk van het terrein afgenomen voor de aanleg van de boulevard Militaire (Krijgslaan). Na de afwerking van die laan in 1904 bleef nog 19 Ha 69 a 7 ca militair gebied over.

Afb. 1.

Afb. 2. Het Sterredomein ingenomen door de wereldtentoonstelling van 1913.

In de maanden die volgden rezen de tentoonstellingspaleizen uit de grond. Ook de in 1904 aangelegde "Boulevard Militaire" werd volledig overbouwd. (Afb. 2)

Na de expositie nam het M.v.O. de kans waar enkele gebouwen aan te kopen. Zo naastte men o.a. de hoeve van het "modern dorp" en een hangar die op het sportplein stond. Men bracht er voertuigen van het Regionaal Voertuigenpark in onder. (4)

Tijdens de bezetting, tussen eind 1914 en 1918, hielden de Duitsers er een paardendepot. 9200 m² werden volgepoot met barakken, een schietstand en een gaskamer. (5) (Afb. 3)

Wanneer de Belgische troepen eind 1918 als overwinnaars terugkwamen, konden ze de bestaande accommodatie goed gebruiken. Het leger was in de vier jaren achter de IJzer gemoderniseerd en sterk gegroeid in materiaal. Er werden nog eens 3100 m² volgebouwd met overal rond Gent gerecupeerde, Duitse barakken.

Tussen 1920 en 1925 verving het M.v.O. alle houten constructies door degelijke stenen gebouwen;

1921 - Infirmierie en veeartsenijgebouwen aan De Pintelaan.

- Garagen op de hoek Galglaan-De Pintelaan.
- Gaskamer langs De Pintelaan. (5)
- Benzineopslagplaats + latrinepaviljoen aan De Pintelaan.

Afb. 3. Het Sterreplein juist na de eerste wereldoorlog. (Verzameling A. Verbeke).

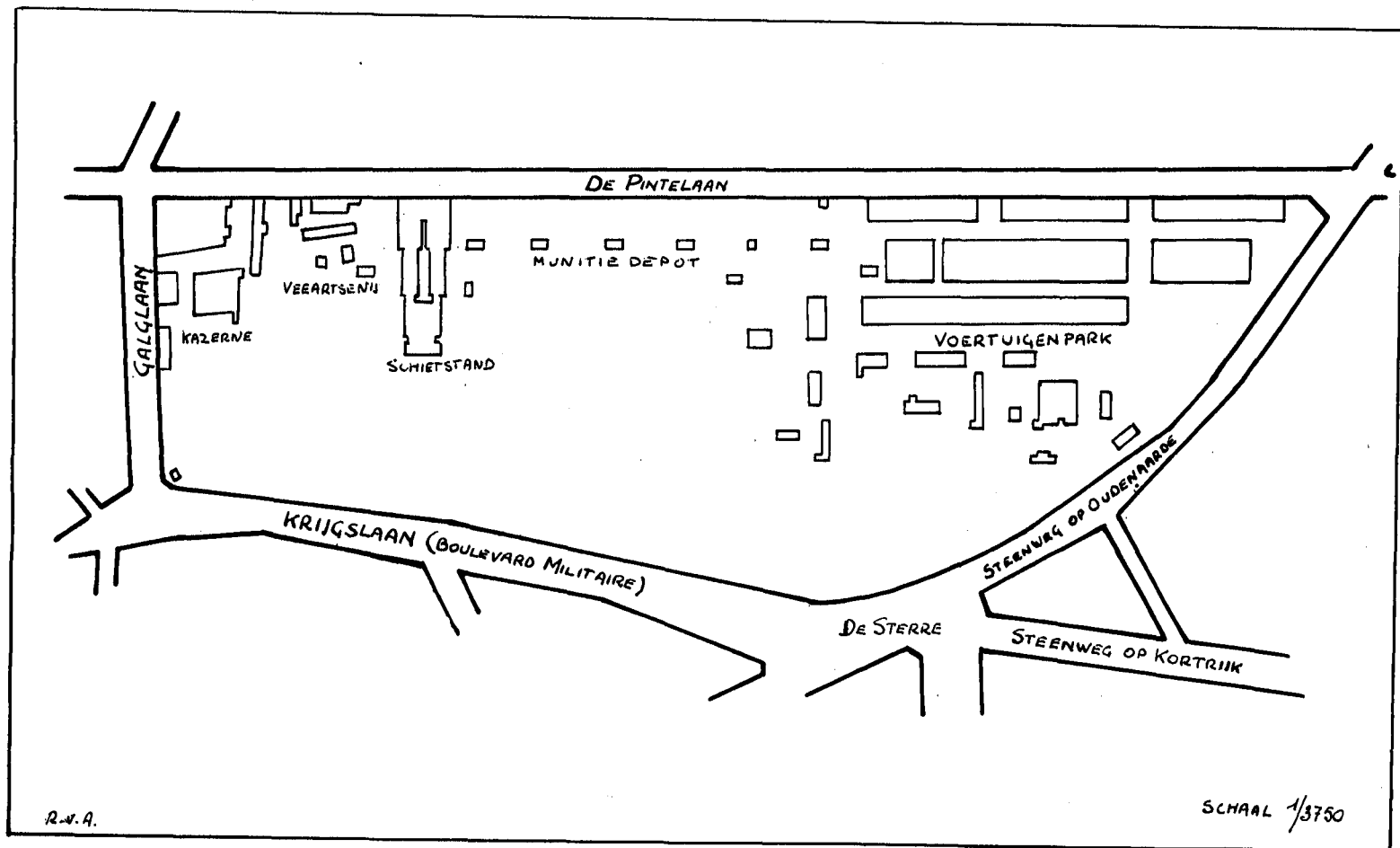
- Gereedschapsmagazijnen + smidse aan De Pintelaan.
- Werkhuis met bijgebouwen aan de Galglaan.
- 1922 - Schietstand met 2 banen aan De Pintelaan.
- Munitiedepot langs De Pintelaan.
- 1923 - Sportstadium langs de Krijgslaan.
- Hangaars voor voertuigen langs De Pintelaan

De bouwwoede was zo groot dat er in 1926, toen alles klaar was, er maar 6 Ha restten voor oefeningen. (Afb. 4) In 1929 verminderde die oppervlakte nogmaals door de aanleg van een obstakelbaan langs de Krijgslaan en de Oudenaardsesteenweg. (6)

Het Ministerie van Openbaar Onderwijs deed in 1934 een aanvraag om de Vlaamse Veterinaarschool op het militair domein te mogen installeren. De poging liep spaak op brede generaalsborsten.

Tijdens de tweede wereldoorlog gebruikten de Duitsers natuurlijk de hen, uit 1914-1918, welbekende plaats. Nadat de bezetters waren verjaagd kwamen de nieuw ingerichte Belgische eenheden het kazernecomplex terug bewonen. In 1948 lagen op de Sterre; het 34ste R.E.M.E., (7) het Regionaal voertuigpark, de Veterinaire Infirmierie en enkele mobilisatiekernen (8) waaronder het 14e en 19e. De schietstand en het munitiedepot waren ook terug in gebruik. (9)

Midden 1961 richtte professor Dr. P. Lambrechts, Rector van de Rijksuniversiteit van Gent zich tot P.W. Segers, Minister van Landsverdediging met de vraag de mogelijkheid te onderzoeken het ganse Sterredomein te verko

Afb. 4. Het volgebouwde militairdomein.

pen om er universiteitsgebouwen op te bouwen. De minister gaf volgend antwoord; "Daar het mij aangenaam zou zijn aan uw wens tegemoet te komen, maar de belangen en het onroerend patrimonium van Landsverdediging niet mogen geschaad worden, meen ik dat we de zaak moeten onderzoeken met het oog op een ruiling van onroerende goederen".

Vanaf dit moment werd een drukke briefwisseling gevoerd tussen het Ministerie van Landsverdediging, het Ministerie van Openbare Werken en de Gentse universiteit. Grond en gebouwenschattingen moesten worden vergeleken en goedgekeurd, plaatsen voor nieuwbouw rond Gent gezocht, plannen voor overgave en overname gemaakt enz. enz. Maandelijks kwamen de verschillende partijen samen om twistpunten te bespreken.

Voor de nieuw op te richten gebouwen sprak men over terreinen aan het Rabot (oud station), ook over Staatseigendommen te Oostakker en Lochristi. Het 34ste R.E.M.E., dat ondertussen de 45e Ordonnancecompagnie genoemd werd en het 1e Voertuigenpark zou men inplanten tussen de ringvaart en het vliegveld van St-Denijs-Westrem.

Van al deze voornemens kwam uiteindelijk niets terecht. Om de onderhouds- en verplaatsingskosten te drukken lagen er reeds plannen klaar om de algemene diensten van het leger samen te trekken in grote legerplaatsen zoals Leopoldsburg, Arlon, Peutie, Herentals e.a.

Sneller dan men van de meeste overheidsdiensten zou verwachten kon het eerste gedeelte van het domein (fase I) reeds in 1961 aan de Rijkshogeschool worden overgegeven.

Er brak een zwarte periode aan voor de caféhouders in de omgeving van de Sterre. Ze zagen hun soldaten-inkomstenbronnen een voor een verdwijnen. Ook voor de families van de meeste beroepsmilitairen was het een harde tijd. Het 1e voertuigenpark verdeelde men onder verschillende mobilisatiekernen over het ganse land. De M.K. 14 muteerde naar Namur in de kazerne Belgrade. M.K. 19 vond een plaats in de oude kazerne van Luik. Natuurlijk maakten ook de militairen de verplaatsing mee. Andere diensten werden afgeschafte en de bezetting overgeplaatst naar eenheden in Duitsland.

Ondertussen ging de overgave aan de universiteit verder. Fase II in 1965 en de fasen III en IV samen in 1969. Voor de laatste fase was er een discussie over de schietstand die moest behouden blijven voor rijkswacht en politie en voor de enkele troepen en scholen die nog in de stad verbleven. Uiteindelijk zag de universiteit af van de sloping. Eveneens behield men enkele garages en werkplaatsen langs de Galg- en De Pintelaan om er de onderhoudsdiensten van de rijksschool in onder te brengen.

In 1972 konden dan de laatste overgangsdokumenten worden getekend. De schietstand wordt nu verhuurd aan enkele schuttersclubs en aan de stadspolitie. Het gehele Sterredomein is ingenomen door de Faculteit Wetenschappen.

Roger VAN AERDE

NOTEN

- (1) Gazette van Gend 8 oktober 1898; "Voor de nieuwe kazernen der artillerie en ruitterij heeft de minister nog geen besluit genomen. Men twijfelt nog tusschen het oefenplein te Gentbrugge en eenen grond langs den Kortrijkschen steenweg, nabij de Sterre".
- (2) Gazette van Gend 29 november 1898.
- (3) Gazette van Gend 25 januari 1900.
- (4) Ministerieel Rondschriften van 5 en 9 december 1913.
- (5) Het gaat hier natuurlijk niet over een gaskamer zoals gebruikt in de concentratiekampen tijdens de 2e wereldoorlog. De kamer waarover sprake was een lokaal waarin men rekruten leerde om te gaan met een gasmasker. Ook paarden moesten de test ondergaan, daarvoor waren speciale paardegasmaskers ontworpen. Voor de oefening gebruikte men traangas.
- (6) Obstakelbaan; goed gekend door iedere man die zijn dienstplicht heeft vervuld. Bestaat uit een aangelegde piste waarop zich verschillende hindernissen bevinden die men alleen of in groep moet en ook kan overwinnen.
- (7) R.E.M.E.; Royal Electrical Mechanical Engineers. De eerste jaren na de oorlog werden in het Belgisch leger de meeste diensteneenheden aangeduid met de Engelse benaming. Vanaf 1950 schakelde men langzaam over op Amerikaans materiaal en systeem en gebruikte ook terug de vooroorlogse Belgische aanduidingen. De R.E.M.E. Coy's werden Ordonnance compagnieën.
- (8) Mobilisatiekern (M.K.); opslagplaats voor militair materiaal voor reserveeenheden. Deze magazijnen bevatten al het nodige, van stopnaalden over uniformen tot wapens en voertuigen, dat een eenheid nodig heeft om in geval van mobilisatie te worden ingericht en uitgerust.
- (9) De schietstand diende na 1944 ook een paar maal als executieoord. Terdoodveroordeelde collaborateurs werden er berecht.

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE

Op 23 oktober 1897 stelde Hermann Van Duyse (Conservator van het Oudheidkundig Museum), in de rubriek "Timmerwerken - Klooster van de Geschoeide Carmelieten, Kuiperstraatje - XVIIe eeuw" in het Frans een fiche op over

DE TRAP VAN HET GEWEZEN KLOOSTER DER GESCHOEIDE CARMELIETEN

Geplaatst in een afhankelijkheid van het gewezen klooster der Geschoeide Carmelieten in de Lange Steenstraat, palend aan het Museum voor Oud-

Foto Stadsarchief

heidkunde, verdient deze door de tijd scheefgetrokken trap vermeld te worden wegens zijn schilderachtig uitzicht.

Alhoewel geplaatst in een veel ouder gebouw, gaat hij niet verder terug dan de eerste jaren van de XVIIe eeuw. Hij toont met welke openhartigheid de makers alle details van een timmerwerk tentoonspreidden, wetend dat hun werk er door aan karakter zou winnen en dat de rond het hout circulerende lucht het meest doeltreffend bewaringsmiddel is.

Ongeveer om de tien treden is er een "palier" om moeheid te vermijden. De trapeuning is van een wel berekende breedte; de spijlen en de trappaal bezitten een goede vorm. Kortom, deze trap zonder esthetische pretenties is een werk dat aandacht verdient.

KANTTEKENINGEN BIJ GRAFMONUMENTEN VAN JULES VAN BIESBROECK Jr. (Vervolg)

De derde socialistische strijder waarvoor Van Biesbroeck Jr. een grafmonument vervaardigde was de Gentenaar Jan Foucaert (49). Hij kwam uit een gezin met acht kinderen. Hij werd geboren op 20 mei 1850. Zijn vader Augustus-Carolus was schoenlapper in de Gentse Koepoortstraat 29 en zijn moeder heette Catharina Joanna De Vreese. Jan liep slechts enkele jaren school. In tegenstelling met zijn vijf broers, die zoals hun vader traditiegetrouw schoenmaker werden, werd hij op zijn veertiende wever bij Jozef de Hemptinne in de Keizer Karelstraat 31. Rond 1868 ging hij zich socialistisch opstellen en werd medeoprichter van het "*Leesgezelschap der Wevers*". Op 24 januari 1872 huwde hij met Emma Van Steenbrugh (1850-1931), continuwerkster in een vlasfabriek. Met haar zou hij zes kinderen hebben, waarvan er drie vroeg stierven.

In 1877 werd hij bij de Hemptinne, na dertien jaar dienst, weggezonden om politieke redenen. Tot 1882 trachtte hij verder als wever aan de kost te komen. Maar op de "*zwarte lijst*" geplaatst, verhuisde hij over acht verschillende bedrijven, waar hij telkens om politieke motieven "*den boek kreeg*". Een record haalde hij bij Hooreman en Zoon, Munkbrug 18, waar hij na amper één werkuur weggezonden werd. Nadat hij op 12 februari 1882 in de katoenfabriek van F. Van Heuverswyn op de Visserij 30 werd afgedankt, begon hij een zaak van mercerie-artikelen in de Veerstraat 16. Toen de Maatschappij "*Vooruit Nr. 1*" in 1883 de herberg "*In Zacheus*" in de St. Gillisstraat verliet voor het gebouw op de Garenmarkt 9, werd Jan Foucaert de eerste conciërge. Hij bleef deze functie van portier tot 1888 waarnemen en schakelde dan voor meer gewin terug naar de handel over. In 1894 of 1895 verhuisde hij naar de Oostakkerstraat 226 en begon er een quinqualleriehandel. Tevens was hij marktkramer en straatventer in de omgeving van Gent.

Met Anseele en Paul De Witte was hij de uitgever van het weekblad "*De Volkswil*".

Hij was een van de medestichters en beheerders van de coöperatief "*Vooruit Nr.1*" in november 1880. De oprichting van deze samenwerkende maatschappij gebeurde immers met een lening van 2.000 frank afkomstig van de "*Broederlijke Wevers*" en Foucaert was de vertegenwoordiger van deze groep in de beheerraad. Als bestuurder en controleur was hij een zeer actieve spilfiguur in deze coöperatief. "*De Volksalmanak*" betitelde hem dan ook bij zijn afsterven als de "*huismoeder*" van "*Vooruit*". "*Er is van hem gezegd dat hij over dag voor Vooruit werkte en er 's nachts van droomde. Dat zijn ware woorden. Altijd droeg hij een notaboekje of eene serie losse kaartjes op zich, waarop hij alle klachten of opmerkingen, die*

hem gedaan werden zorgvuldig aanteekende. En aan den muur nevens zijn bed hing eene lei (schalie) en griffel. Wanneer hij den slaap niet kon vinden of 's nachts gewekt werd door de duizenden gedachten die in zijn geest woelden, hoefde hij maar zijne hand uit te steken, om 's morgens van de schalie te kunnen lezen hetgeen hem 's nachts had bezig gehouden" (50). Dat hij een zuinige, strenge beheerder was, getuigt de anecdote dat bij de aanvraag van een nieuw potlood het oude stompje werd opgeëist. En dat hij niet altijd een zachtzinnige "huismoeder" was, getuigt Paul De Witte. Hij typeert hem sarcastisch als : "een man ... van geringe geestesontwikkeling en volslagen onbekend ... met de eerste regelen van tact en welgemanierdheid. Bij hem vergeleken, zou Berentand, de Gevlekte Panter, of een

Afb. 17. Jan Foucaert op jongere leeftijd. (Foto A. Walgraef).

ander opperhoofd der Pawnees en Zoulous het figuur maken van eenen Europeschen aristokraat van de fijnste soort" (51).

Gedurende jaren was hij de verantwoordelijke uitgever van socialistische brochures en van de krant "*Vooruit*". Hij incasseerde dan ook de veroordelingen en zag verschillende keren zijn meubels aangeslagen door de deurwaarder. In oktober 1896 werd hij met Anseele veroordeeld in de felbesproken loonkwestie van de "*trensenmaaksters*".

In februari 1903 was hij medeoprichter van de produktiecoöperatie "*De Vereenigde Wevers : Weversfabriek*" en werd een van de vijf bestuurders, samen met Anseele, van wie de idee uitging, de wevers Jan Deprez en Gustave Haeck en de brouwer Richard Berragan, beheerder van de coöperatief "*De Zon*".

Acties en obligaties werden uitgegeven. Met de gelden werd de oude weverij Deprez in de Wollestraat aangekocht. Ze werd bedrijfsklaar in het najaar, en na enkele jaren winstgevend. Foucart wou deze kleinschalig houden, beperkt tot het cliënteel van de coöperatieven en verzette zich tevergeefs tegen de uitbreiding door Anseele nagestreefd (52). Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1884 te Gent, toen de socialisten voor het eerst opkwamen, was hij tesamen met Anseele, Beerblock en Van Gysegghem kandidaat en haalde 834 stemmen. In hetzelfde jaar werd hij door de katoendrukkerijen zonder succes voor de werkrechtensraad voorgedragen. In 1887 werd hij door de suikerraffineerders voor de pas opgerichte Werk- en Nijverheidsraden voorgedragen en was tegelijk kandidaat voor de gemeenteraadsverkiezing. Hij haalde respectievelijk 749 en 536 stemmen. In 1889 nam hij deel aan het internationaal congres te Parijs, waar Eén Mei als feestdag van de arbeid uitgeroepen werd. In 1894 bekwam hij 10.561 voorkeurstemmen in de wetgevende verkiezingen.

Bij het invoeren van de vertegenwoordiging van de minderheden in de gemeenteraden werd hij op 17 november 1895 plaatsvervanger op de lijst van de radico-socialisten en volgde op 6 december 1897 Edmond Van Beveren op, na diens overlijden.

Bij de gemeenteraadsverkiezing van 15 oktober 1899 werd hij tot "*werkdadig lid*" verkozen en bij deze van 20 oktober 1907 kwam hij nog eens als plaatsvervanger uit de bus, liefst met 10.212 voorkeurstemmen. Bij het overlijden van Louis Bar volgde hij hem op en bleef gemeenteraadslid tot zijn dood, na een slepende rugkwaal op 30 april 1910.

De Eén Meifeesten werden omwille van zijn overlijden en begrafenis met een week verschoven.

Hij werd in volle grond begraven op 5 mei 1910 op de Westerbegraafplaats. Tijdens de lijkstoet werd de speciaal door Jef Van der Meulen gecomponeerde "*Doodmars Jan Foucaert*" uitgevoerd en de treurzang "*De onvermoeibare*" werd onder begeleiding van de harmonie Vooruit gebracht door de Marx- en Nelliëkring.

Afb. 18. Jan Foucaert op oudere leeftijd naar een foto van B. Jacobs & Co, fotograaf en *schietspoelmaker*, Oude Kalvermarkt 19 te Gent. (Foto A. Walgraef).

Na het toekennen van de concessie op 29 november van datzelfde jaar, werd Foucaert in de vroege morgen van 8 december ontgraven en overgebracht naar de kelder nr. 951. Zijn echtgenote werd op 15 juni 1931 bijgezet en de oudste zoon Gustaaf op 13 oktober 1953. Kleinzoon Jan Gustaaf verlengde op 17 november 1975 de concessie het laatst.

Op 9 december 1910 werd het eenvoudige beeld, door Van Biesbroeck Jr. vervaardigd, op de zerk geplaatst. Zo was het graf klaar voor de jaarlijkse socialistische rouwbetoging, die twee dagen later plaats had. Een van de eerste artikelen geïllustreerd met grote foto in "Vooruit", was hieraan gewijd.

Avanti schreef : *"De dankbare werkers plaatsten op zijn grafstede een sober, maar heerlijk monument, dat rang neemt in de sculpturale kunst. Jules Van Biesbroeck doet uit het kapiteel eener zuil een figuur verschijnen*

Afb. 19. Grafmonument voor Jan Foucaert op het erepark van de Westerbegraafplaats. (Foto A. Walgraef).

Afb. 20. Detail van het grafmonument voor Jan Foucaert. (Foto A. Walgraef)

met den wijsvinger der rechterhand op de lippen; de plooiën van het kleed, in de schacht gegrift, geven iets schimachtigs aan deze realisatie. Over de rolschelp een krans "Aan Jan Foucaert", in de schacht de treffende inschrijving : "Nu eerst rust hij !" herinnerend aan de rusteloozen levensloop van den pionier waarvan de samenwerking met erkentelijken eerbied blijft denken" (53).

Wijsvinger zal wel een verschrijving voor middenvinger zijn.

Het beeld werd gerealiseerd in fossielrijke blauwe steen en zou best een restauratiebeurt ondergaan. Het is ongesigneerd. Op een tweetrappige, afgeschuinde sokkel, draagt het bovenste deel de thans onleesbare tekst :

"Wie trots der rijken macht, die 't volk verdrukt

Voor 's volksverheffing kloek bleef streven,

Al heeft de wreede dood Hem ons ontrukkt,

Zijn strijdersbeeld zal eeuwig leven." (54).

Jules van Biesbroeck Jr. schilderde ook een niet nader te dateren portret van Jan Foucaert, dat o.a. in de "Nijverheid- en Kunsttentoonstelling" te zien was in het feestlokaal Vooruit in de zomer van 1916.

*

* *

Voor Charles Joseph Van Loo vervaardigde Van Biesbroeck Jr. een bronzen grafplaat. Deze kunstfotograaf en -schilder werd te Gent geboren op 20 maart 1846 als zoon van François Lievin (1817-1870) en Lucie Albertine Gilliet (1804-?). Zijn ouders woonden eerst in de Burgstraat, later in de Lange Violettenstraat "*recht over St. Annakerk*", nadien "*recht over het Klein Begijnhof*". Vader Van Loo verdiende zijn brood als huis- en versierschilder en had een handel van "*alle slach van nieuwe en oude Boeken, als ook alle soorten van Printen en Beeldekens, Pennen, Papier en vele andere artikelen*". Op het einde van zijn leven, sedert 1864, werd hij tevens boekbinder.

De bekende graveur Florimond Pierre Van Loo (1823-1901), die lange tijd in dezelfde straat woonde, was geen naaste bloedverwant (55).

In 1861, het eerste jaar dat het systeem Dupuis gewijzigd werd, begon Van Loo academiestudies, die niet rimpelloos zouden verlopen. Hij was veertien jaar en van beroep schilder. De klas van de grondbeginselen sloeg hij over en begon bij J. Godinau de leergang *Antiek Hoofd*. Op de cursus *Antiek Beeld* bij Theodoor Canneel zette hij twee jaar en klom bij dezelfde naar *Levend Model*. Op 8 maart 1867 werd hij wegens berispelijk gedrag weggezonden. Maar in oktober was hij er terug en had blijkbaar zijn leven gebeterd : hij eindigde tweede. Het volgende academiejaar liet hij verstek gaan, maar werd in 1870 laureaat (56).

Intussen dook hij als twintigjarige in de "*Gentse Wegwijzer*" op als lithograaf. Hij woonde toen bij zijn ouders.

Op 12 juni 1871 huwde hij met Mathilde Smet (1844-1928), die hem twee kinderen schonk, Gabrielle en Michel.

Wanneer hij zich op de fotografie begon toe te leggen, is moeilijk te achterhalen.

Hij was lid van de Gentse sectie van de in 1873 opgerichte "*Association Belge de Photographie*", maar trad niet op de voorgrond zoals een Amand Goderus, eerst advocaat en later rechter bij de Gentse rechtbank van eerste aanleg, G. De Vylder, bestuurder van de beroepsschool, en Edmond Sacré, wellicht de meest befaamde Gentse fotograaf uit die tijd.

Tijdens het leven van Van Loo organiseerde deze vereniging vijf exposities, nl. in 1889, 1892, 1895, 1899 en 1903. Hij nam aan de drie laatste deel, hoofdzakelijk met portretten en enkele scènes. In de kritiek werd hij geprezen omwille van zijn experimenten met nieuwe papiersoorten (platina, bromide, mimosa en antiek) en voor zijn produktiviteit (57). Sommige vonden het echte meesterwerken, andere waren van oordeel dat zijn talent te ongelijk was (58).

In februari 1888 verhuisde hij naar de Vlaanderenstraat 56 en begon naast de fotografie een handel in fotografische produkten en accessoires, gekoppeld aan een speciaal inkaderatelier. Het volgend jaar liet hij zelfs een kleine brochure drukken bij zijn schoonbroer François Meyer, drukker en lithograaf afkomstig uit Charleroi, die enkele huizen verder woonde. Ze bevatte praktische raadgevingen voor zijn cliënteel : hoe poseren, hoe gekleed en gekapt, op welk ogenblik van de dag zich laten fotograferen, en dies meer (59).

In 1891 nam hij zijn intrek in het huis nr. 74, huisnummer fout vermeld op zijn reclamefolders.

Naar eigen zeggen behaalde hij gouden en zilveren medailles in diverse wedstrijden.

In de beginfase legde hij zich toe op portretten (ook van overledenen) en op het fotograferen van kastelen, gebouwen en hovingen, schilderijen en mechanieken. Nadien ging zijn aandacht meer naar personen (kinderportretten, huwelijken, soirées, banketten, vergaderingen).

Hij kleurde die portretten. Hij was daarenboven een van de eerste die médaillons maakte.

Rond 1890 ging hij er prat op in om het even welk weer te fotograferen en een paar jaar later ook 's avonds te kunnen werken dank zij een nieuwsoortig verlichtingsapparaat.

Als zijn grote specialiteit zag hij het vervaardigen van met potlood getekende portretten van natuurlijke grootte en geschilderde portretten in olieverf op doek. Met deze werken nam hij sporadisch deel aan Gentse triënnales : in 1877 en 1883 telkens met een getekende portret, in 1895 met een olieverfportret. In 1882 was hij met vier werken vertegenwoordigd op de jaarlijkse Kersttentoonstelling van de "*Cercle artistique et littéraire*" in de

Afb. 21. Deel van een reclamefolder van Charles Van Loo. (Foto Bibliotheek R.U.G.)

St. Jansvest. Zijn atelier was een ontmoetingsplaats voor kunstenaars (60). Hij overleed vrij jong, 57 jaar oud, op 26 februari 1904. Zijn weduwe en zijn zoon zetten de zaak verder. Deze laatste, eveneens kunstfotograaf en schilder-tekenaar, leidde een vrij bewogen leven, verbleef van 1929 tot 1936 te Nice, en overleed in zijn geboortestad in 1963.

De relatie tussen de families Van Loo en Van Biesbroeck waren zonder twijfel zeer vriendschappelijk.

Charles was een jaar ouder dan Jules Sr.; Michel vier jaar jonger dan Jules Jr.

Charles Van Loo en Vader Van Biesbroeck kenden elkaar uit de academie-tijd. Ze doorliepen, op enkele uitzonderingen na, van 1861 tot 1870 dezelfde jaren en cursussen.

De carrière van Michel aan de academie was wel kort. In oktober 1890 begonnen in de cursus grondbeginselen bij Vader Van Biesbroeck, bleef hij er weldra weg wegens "*te wensen latend gedrag en slechte leerzaamheid*". Jules Sr. was in de tachtigerjaren een geliefd portretschilder. Van Loo beoefende hetzelfde genre. Op het 32ste Gents salon waren ze beiden vertegenwoordigd; Van Loo toevallig met een "*Portret van den heer V.B. ++*"...

In het najaar 1889 richtte Van Loo in zijn ruime magazijnen een schilderijtentoonstelling in. Genodigden waren de Brusselaar August Musin (1852-1920) (of was het François ?), de Gentenaar Gustave Mattelé (1840-1918), een zekere Henriette Bonner, hoogstwaarschijnlijk verschrijving voor de Nederlandse, maar te Brussel gevestigde hoofdzakelijk katten-schilderes Henriette Ronner (1821-1909), Vital Sterkx uit Lokeren, maar gedomicilieerd te Gent, Joseph Van Snick uit Moerbeke-Waas, Jules De Bleye (1846-1901) en Jules Van Biesbroeck Sr.

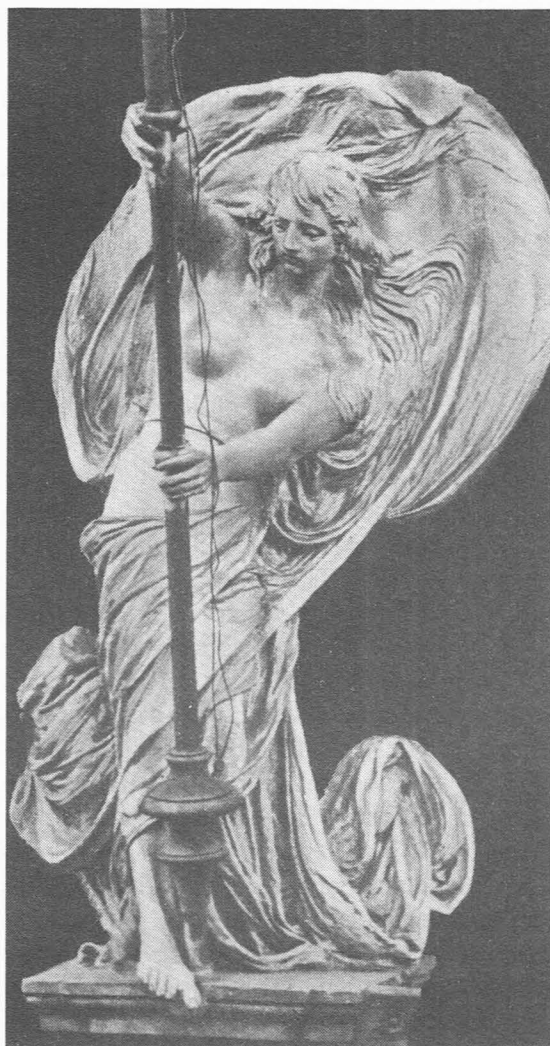
De aanwezigheid van beide laatste verdient aandacht.

Jules De Bleye was een academiëvriend van Van Loo. In de periode 1866-1870 volgde hij tesamen met Charles Van Loo en Jules Van Biesbroeck Sr. de leergang levend model. In 1870 maakte hij deel uit van de groep Internationalisten te Gent.

De Van Biesbroecks zouden pas openlijk de rode kaart spelen sedert het begin van de negentigerjaren.

In een bespreking van deze tentoonstelling in "*Vooruit*", waarschijnlijk door De Bleye zelf geschreven, wordt "*Een appelken tegen den dorst*" van De Bleye alle lof toegezwaaid. Van Biesbroecks werk kreeg volgende kritiek : "*De wijsgeer van Biesbroeck is een zeer wel klassiek gestudeerd figuur dat ons, spijtig genoeg niet op Socrates of Solon denken doet maar doodeenvoudig op Goore, den ouden draaier van Vooruit. Waarom niet eens een Proletaar der 19e eeuw geschilderd ? Met het talent van het gehalte van J. Van Biesbroeck moet men geen onderwerp in het verleden zoeken. Vergeten we niet dat kunst de uitdrukking is der eeuw waarin wij leven*" (61).

Deze aanmaningen om de historieschilderkunst daar te laten en over te schakelen op meer realisme werden later voor de twee Van Biesbroecks herhaald, niet alleen door De Bleye, maar ook door andere critici zoals Albert Dutry en Karel M.J. Lybaert Jr. Blijkbaar met succes !

Afb. 22. Linker vlaggemasthouder voor het huis Van Loo door Jules Van Biesbroeck Jr. (Foto Biblioteca Apostolica Vaticana).
 Afb. 23. Rechter vlaggemasthouder voor het huis Van Loo. (Foto Biblioteca Apostolica Vaticana)

Eind 19e eeuw vervaardigde Jules Van Biesbroeck Jr. twee grote decoratieve figuren als vlaggehouders voor de gevel van Van Loo's huis in de Vlaanderenstraat. Ze zijn thans verdwenen, maar werden gelukkig fotografisch bewaard (62).

De Van Loos bezaten de gipsen maquette van "*De Mastplanters*", het in 1900 in brons gegoten beeld, dat Jules Jr. datzelfde jaar op de Brusselse Triënnale tentoongesteld had onder de titel "*Staander-voetstuk voor vaandelstok of elektrische mast*", en dat in 1902 vóór het Museum geplaatst werd. (Uiteraard gaat het om twee en niet om drie personen, ongelooflijke

Afb. 24. Gedenkplaat door Jules Van Biesbroeck Jr. op het graf van Charles Van Loo op het erepark van de Westerbegraafplaats. (Foto A. Walgraef)

vermelding in meer dan één gezaghebbende publikatie!) In 1905 gaf weduwe Van Loo de maquette in bewaring aan het Museum voor Schone Kunsten op aanvraag van de toenmalige conservator Maeterlinck. Daar de voorschriften bij het in depot geven niet nageleefd werden, verliep de terugvordering in 1908 niet rimpeloos (63).

Het graf Van Loo bevindt zich op de Westerbegraafplaats, tegenover de Noordermuur, en draagt het nummer 750.

Op de groengrijs granieten deksteen, die rondom gevat is in een sokkel van ruwgekapt arduin, staat het opschrift in bronzen reliëfletters : ICI REPOSE LA FAMILLE / CHARLES VAN LOO / MATHILDE VAN LOO - / SMET / GABRIELLE VAN LOO / MICHEL VAN LOO

De tekst is misleidend, want de kelder bevat slechts drie personen. Gabrielle, in 1905 na haar huwelijk met Adolphe Marie Masy naar Antwerpen uitgeweken, werd hier nooit bijgezet.

Achter de zerk staat in ruwgekapt arduin een naar links schuinverspringende stele met ingewerkte bronzen plaat. Ze toont in hoogrelief de prachtige, karakteristieke kop van Vader Van Loo, in profiel naar rechts. Op de

achtergrond een van rechtsonder naar middenlinks verlopende olijftak. Op een banderol, die rechts vóór de tak en links eronder loopt, staat in sierlijke letters CH / VAN LOO, gescheiden door de figuur.

Fernand Arnaudíés, die in 1931 te Algiers een monografie over Jules Van Biesbroeck Jr. publiceerde, gesteund op gegevens door de kunstenaar meegedeeld, gaf als vervaardigingsjaar 1910 op. De plaat zelf werd door de kunstenaar niet gesigneerd of gedateerd (64).

In 1909 stelde Van Biesbroeck Jr. op de 40ste Triënnale van Gent, naast een schilderij, ook een bronzen plaket tentoon. Nadere gegevens ontbreken. Ging het hier om de Van Looplaaat, die 600 Fr geprijsd stond ?

Onderaan links draagt de plaat de inscriptie "*Ch. Vindevogel, Fondateur*". Het betreft de bronsgieter Charles Vindevogel. Dit is een bijzonder vroeg werk, daar Vindevogel pas in 1913 voor het eerst in de "*Gentse Wegwijzer*" verschijnt, om pas geregeld zijn "*Fonderie de Cuivres d'Art, d'Or et d'Argent*" vanaf 1920 te afficheren. Zijn firma zou later in de periode 1924-1926 voor Van Biesbroeck Jr. het Edmond Van Beverenmonument gieten. De concessie voor het graf werd in 1973 voor het laatst verlengd door Anastasie Viard, de nog in leven zijnde derde echtgenote van Michel Van Loo (65).

*

* *

Het grafmonument voor de familie Vermeulen is het laatste door Van Biesbroeck Jr. in België vervaardigd. Het bevindt zich op de Westerbegraafplaats, tegen de Noordermuur, op het nummer 456. De kelder bevat Theodoor Livinus Vermeulen (1823-1893), zijn echtgenote Mathilde Adelaïde Vanderschueren (1828-1894) en hun oudste zoon Jozef Polydoor (1852-1906), alledrie geboren en getogen te Gent. Naast Jozef telde het gezin nog één zoon Emiel en drie dochters, nl. Marie-Thérèse, Stéphanie en Clémence-Marie.

Zowel vader als zoon hadden een schildersbedrijf gespecialiseerd in verfijnde salondecoratie. Ze voerden o.m. werken uit in de Vlaamse Academie. In tegenstelling met andere tijdgenoten-decorateurs voerden ze weinig of geen reclame. Moeder Vermeulen was strijkster. Het gezin was eerst gevestigd in de (Grote) Bellevuestraat 9. In 1894 verhuisde Jozef, wellicht na de dood van zijn moeder, naar de Holstraat 140 (66).

Theodoor Vermeulen liep academie. Hij komt voor in het oudstbewaarde leerlingenregister in de K.A.S.K., nl. dat van het schooljaar 1845-1846. De tweeëntwintigjarige, die toen nog in de Twaalf Kamerstraat 64 woonde, volgde in het toenmalige stelsel Dupuis tegelijk de "*Classe d'après l'Antique*" en het "*Modèle Vivant*" bij professor-directeur Vanderhaen (67). Vermeldingen in latere registers ontbreken.

Naast decorateur was hij tevens glas- en kunstschilder. In de "*Gentse Wegwijzer*" wordt hij pas in 1869, 46 jaar oud, voor het eerst bij de kunste-

Afb. 25. Theodoor Vermeulen en Mathilde Vanderschueren.

naars vermeld en dit voor het bloemenggenre, specialiteit die in 1872 uitgebreid werd tot aquarellen. Tweemaal nam hij deel aan een Gents salon, telkens met een olieverf : in 1868 met een bloemstuk, in 1874 met een stilleven (68).

De zoon Jozef doorliep de ganse tekencyclus van de Gentse Academie. Als veertienjarige scholier kwam hij in 1866 in de klas van de grondbeginselen bij Van der Plaetsen, verliet het jaar nadien de dagschool, hernam de klas der grondbeginselen en kwam langs de gebruikelijke weg "*Antiek Hoofd*" bij Godinau en "*Antiek beeld*" of "*groot plaaster*" in het "*Levend Model*", beide gegeven door Theodoor Canneel.

Het was gebruikelijk een studiejaar meerdere keren te hernemen om zich verder te bekwamen. Gedurende dertien jaar volgde Jozef ononderbroken deze laatste cursus. In 1880 werd hij bij elk van de drie wedstrijden primus. Hij was eveneens laureaat in de cursus anatomie en had uitstekend gepresteerd voor perspectief en kunstgeschiedenis. "*C'est un jeune homme actif, zélé et persévérant qui promet de faire de bonnes études s'il est encouragé*", schreef de directie. Als aanmoediging ontving hij twee beurzen, respectievelijk 50 en 250 Fr. De drie volgende studie jaren werd hij niet meer

Afb. 26. Glasschildering door Theodoor Vermeulen.

geklasseerd, maar genoot in 1881 van een subsidie van 250 Fr en in 1883 van 150 Fr (69).

Wanneer hij in 1883 de academie verliet, werd hij in de “Wegwijzers” opgenomen in de rubriek kunstschilders “*Bloemen en Genre*”.

Hij was een van de medestichters van de “*Kunstabond*” op 1 oktober 1877. Deze bestond uit academieleerlingen van de drie hoogste jaren en uit oudleerlingen, en werd in 1884 (of 1886) ontbonden. Vermeulen was in deze organisatie met Albert Toefaert commissaris voor de schilderkunst en nam deel aan de jaarlijkse tentoonstellingen. Tevens zetelde hij vaak in het bestuur van de “*Cercle artistique et littéraire*” als een van de vijftien leden van de “*Commission de ballottage*” in de periode 1897-1906. Op de jaarlijkse Kersttentoonstellingen, die tot 1895 plaatsvonden, was hij herhaaldelijk vertegenwoordigd (1889-1892; 1895). Ook exposeerde hij op de Gentse triënnales van 1871, ...

Hij nam deel aan verschillende salons, vóór 1890 met groot interval. Zo exposeerde hij op de Gentse triënnales van 1871, 1883, 1892, 1895 en 1899; de tentoonstellingen van de Gentse “*Cercle des Beaux Arts*” in 1882 en 1883; het Brusselse salon van 1893; de “*Exposition Universelle des Beaux-Arts*” te Antwerpen in 1894, de 9e triënnale te Namen in 1895 en het Luiks salon van 1896. In 1897 nam hij deel aan de eerste tentoonstelling van het “*Kunstverbond der Vlaanderen*” in de Skating-ring te Gent en aan de “*Exposition d’Aquarelles, Pastels, Dessins, Gravures et Sculptures*” te

Afb. 27. Jozef Vermeulen. (Foto A. Walgraef)

Antwerpen. In 1899 tenslotte was hij eveneens vertegenwoordigd op de Provinciale Tentoonstelling van Oost-Vlaanderen te Gent (70).

Hij werkte soms in olieverf, maar was voornamelijk een knap aquarellist. Vermoedelijk was hij geen lid van de "*Société royale belge des aquarellistes*". Eén enkele keer schilderde hij een landschap; meestal beeldde hij figuren af. Zijn voornaamste werken zijn de aquarellen "*Vermoeid*", "*Aan de studie*" en "*In vertrouwen*". Sommige waterverfschilderijen werden voor reproductie door gespecialiseerde firma's in Brussel (Lith. J.L. Gosart) en Duitsland aangekocht.

Deze al te bescheiden kunstenaar, vandaag ten onrechte compleet vergeten, was bevriend met Armand Heins, Gustaaf Van Aise, Domien Van den Bossche en Jules Van Biesbroeck Sr.

Hij was verzamelaar van oude en moderne schilderijen, decoratieve panelen, pastels, etsen, aquarellen, beeldhouwwerk, boeken en meubilair. Zijn

Afb. 28. Aquarel van Jozef Vermeulen.

Afb. 29. Aquarel van Jozef Vermeulen.

collectie werd eind 1910, enkele jaren na zijn dood, openbaar verkocht. Gegadigden uit al de buurlanden kwamen hiervoor opdagen. Hoogtepunten van de verkoop waren twee merkwaardige drukken. “*Grandes Heures*” gedrukt in 1512 door Simon Vostre te Parijs werd waarschijnlijk voor het Museum van Berlijn aangekocht voor 1.480 goudfrank (onkosten inbegrepen) en “*Heures*” in 1488 gedrukt door Jean Du Pré, het eerste Franse boek waarin gravures op metaal werden gebruikt, werd door de boekhandelaar C. Vyt uit de Nederkouter 13 aangekocht tegen 7.275 goudfrank, alles inbegrepen (71).

Jozef Vermeulen komt voor op een houtskooltekening uit 1897 van Félix-Raphael Metdepenninghen (1867-1937). Deze “*Vereeniging van Kunstenaars*” werd voor het eerst tentoongesteld in 1899 op de Oostvlaamse Provinciale Tentoonstelling en opnieuw geëxposeerd in 1900 te Parijs op de Internationale Wereldtentoonstelling in de Belgische afdeling van schone kunsten. Vermeulen is de derde figuur links op het achterplan, de kalende man met pijp. De tekening bevindt zich thans in het Museum voor Schone Kunsten te Gent en werd er in 1985 geëxposeerd in de tentoonstelling “*Tekeningen, pastels en aquarellen uit eigen collectie*”, onder de naam “*Het comité van de Plastische Sectie van de “Cercle Artistique” van Gent*” (72).

Afb. 30. Houtskooltekening van Felix Metdepenninghen naar een afbeelding uit de catalogoog van de "Exposition Universelle Internationale" te Parijs in 1900. De figuren van links naar rechts zouden zijn : een onbekende, de nijveraarschilder Eugène Douchie, Jozef Vermeulen, de handelaar-amateurschilder Jean Van Canegem, Edward Roelandt, chirurg Hector Leboucq, kunstschilder Georges Van de Walle alias "Cies de Kalle", Jean Delvin, Albert Toefaert, en aan de muur het zelfportret van Felix Metdepenninghen. (Foto A. Walgraef)

Jozef Vermeulen overleed vrij jong op 10 oktober 1906 aan de gevolgen van een fleuris. Zijn broer Emiel (1858-1917), eveneens decoratieschilder, die met hem samenwerkte, zette het bedrijf verder, eerst in de Holstraat 140, later in de Saliestraat 46.

Jules Van Biesbroeck Sr. was ongeveer een leeftijdsgenoot. Vier jaar ouder dan Vermeulen kenden ze elkaar aan de academie, eerst als leerlingen bij Canneel in het jaar 1871-72, later na 1879 toen Vader Van Biesbroeck leraar was en Vermeulen verder cursus liep. Politiek waren er geen bindingen.

De grafconcessie dateert van 2 oktober 1894 en werd nadien niet meer verlengd (73).

De zerk, een arduinen plaat, draagt de ingebeitelde tekst : HIER RUSTEN / THEODOOR VERMEULEN / 1823-1893 / MATHILDE VANDERSCHUEREN / 1828-1894 / HUN ZOON / JOZEF VERMEULEN / KUNSTSCHILDER / 1852 - 1906. De steenkapper beitelde eerst de naam Jozef met S en corrigeerde onhandig.

Achter de zerk verrijst een rechthoekige arduinen sokkel met onderaan rechts ingebeiteld de ongeïdentificeerde namen G. Van Lancker en A. Onderet, met hierin een niet gesigneerd bronzen hoogrelief, dat drie

Afb. 31. Grafmonument door Jules Van Biesbroeck Jr. voor de familie Vermeulen op het erepark van de Westerbegraafplaats. (Foto A. Walgraef)

dodenmaskers draagt elk in een olijfkrans, van links naar rechts : Theodor, Jozef en Mathilde. Het blok dient als voetstuk voor een ongesigneerd bronzen beeld in romantisch-realistische stijl. Een geknielde treurende vrouw in een fijn geplooid gewaad, de rug naar de toeschouwer gekeerd en het hoofd naar beneden gericht, steunt met beide handen tegen een korte arduinen stele met afgeronde top, waarop een feniks in reliëf prijkt (74). Naast het beeld links, rankende klimop in het arduin gebeiteld. Bij de gevechten aan het einde van de Tweede Wereldoorlog in september

Afb. 32. "En Souvenir" in gips zoals door Charles De Wilde, Burgstraat 91 Gent, gefotografeerd in het eresalon van de Belgische afdeling van de Gentse Wereldtentoonstelling in 1913. (Foto Stadsarchief van Gent)

1944 werden de arm van de vrouwenfiguur en het dodenmasker van Jozef beschadigd en scheurde de arduinen plaat.
Jules Van Biesbroeck Jr. dateerde het beeld in de studie van Arnaudiés als

vervaardigd in 1910. Als materie gaf hij steen op, wat blijkbaar een vergissing is (75).

Het beeld werd tentoongesteld in het eresalon van de Belgische afdeling op de Gentse Wereldtentoonstelling van 1913. De sokkel droeg toen de inscriptie “*en Souvenir*”. Het gips werd afgebeeld in het “*Album Jules Van Biesbroeck*”, een ongedateerd fotoalbum rond 1913 uitgegeven, jaar waarin Van Biesbroeck Jr. naar Bordighera aan de Ligurische kust uitweek en waar hij jarenlang zou verblijven. Vader Anseele had het in zijn voorwoord over “*eene vrouw in volle smart op een graf neergezonken*”. Gustaaf Drèze beeldde het eveneens af in zijn “*Livre d’or de l’exposition universelle et internationale de Gand 1913*” (76).

Beeld en hoogrelief werden hoogstwaarschijnlijk door de jongste zuster van Jozef, Clémence-Marie (1861-1921), vóór haar geestesziekte, die zich in augustus 1909 declareerde besteld. Deze onderwijzeres in de Stadschool 18 in de Geitestraat had een enorme bewondering voor haar broer. Jules Van Biesbroeck Jr. zou eveneens een borstbeeld van Theodoor Vermeulen in terra cotta vervaardigd hebben. Dit beeld werd niet bewaard.

NOTEN

- (49) Gustaaf FOUCAERT, achterkleinzoon van Jan, deelde talrijke genealogische gegevens en anecdotes mee, samengezocht door zijn vader Oscar.
“*Vooruit*”, o.a. 07.05.1910; 09.12.1910; 13.12.1910.
Louis BERTRAND, *Op. Cit.*, deel 2, p. 63-64.
AVANTI *Op. Cit.*, tweede druk, deel 2, p. 15, 82, 220, 332-333.
“*Dubbele Wegwijzer der Stad Gent en der Provincie Oost-Vlaanderen*”, diverse jaargangen.
- (50) “*Volksalmanak Vooruit voor Noord en Zuid Nederland*”, 1911, 31ste jg., Gent, 1910, p. 41-42.
- (51) Paul DE WITTE “*De Geschiedenis van Vooruit en de Gentsche Socialistische Werkersbeweging sedert 1870*”, Gent, 1898, p. 280-281.
- (52) AVANTI *Op. Cit.*, eerste uitgave, p. 652-655.
“*Annexes au Moniteur Belge de 1903*”, Acte 729, p. 714-716.
- (53) AVANTI *Op. Cit.*, tweede uitgave, p. 333.
- (54) “*Vooruit*”, 27.12.1910.
- (55) Genealogische gegevens werden meegedeeld door Jacques DE VRIENDT. Hij publiceerde over de familie Van Loo een bijdrage in de “*Vlaamse Stam*”, jg. 1978, nr. 3 - 4, maart - april, p. 129 - 144.
André VERBEKE verstrekke eveneens nuttige gegevens.
“*Dubbele Wegwijzer der Stad Gent en der Provincie Oost-Vlaanderen*”, diverse jaargangen.
- (56) Koninklijke Academie voor Schone Kunsten Gent, Archief III, nrs. 19 tot 27.
- (57) R.U.G. “*Vliegende Bladen*”, II, P. 44, 47, 48 en 49; III, P. 12.
- (58) “*Journal de Gand*”, 10.06.1895.
“*Bulletin de l’Association belge de Photographie*”, juli 1895, p. 463.

- (59) R.U.G. “*Vliegende Bladen*”, I, P. 25; II, P. 45.
- (60) “*Gazette van Gent*” 29.12.1882; 29.02.1904; diverse saloncatalogi.
- (61) “*Vooruit*”, 02.11.1889.
- (62) Vittorio PICA “*Artisti contemporanei : Jules Van Biesbroeck*” in “*Emporium*”, vol. 19, nr. 112, april 1904, p. 249 - 264.
- (63) Museum voor Schone Kunsten, Gent, *Documentatiemap Jules Van Biesbroeck (Brieven)*, 17.10.1908; 07.12.1908; 03.03.1909.
- (64) Fernand ARNAUDIES, “*J. van Biesbroeck, peintre et sculpteur*”, Algiers, 1931, p. XXVI.
- (65) Meegedeeld door A. COLLE, Hoofd van de 6e Directie van de Stad Gent, Begraafplaatsen en Lijkenvervoer.
- (66) Gegevens werden meegedeeld door Mevr. POPPE - PETITJEAN en Dhr. Emiel VERMEULEN.
“*Dubbele Wegwijzer der Stad Gent en der Provincie Oost-Vlaanderen*”, diverse jaargangen.
- (67) Koninklijke Academie voor Schone Kunsten, Gent, Archief III, 3.
- (68) Diverse saloncatalogen.
- (69) Koninklijke Academie voor Schone Kunsten, Gent, Archief II, C, 15, 19, 26, 29, 37, 45, 51, 53, 121, 124, 144, 153, 158, 162, 163 en 168; III, 25 t.e.m. 41.
- (70) Diverse saloncatalogen. Tevens kunstbesprekingen, vnl. in “*Journal de Gand*” en “*Gazette van Gent*”.
- (71) “*Gazette van Gent*”, 30.12.1910.
Verkoopsacte; vroegere studie van notaris NOWE, Rue de la Vallée 56 te Gent en notaris TROCH te Asper; thans berustend bij notaris Mark DE GROO, Groot-Brittaniëlaan 102 Gent, en bij notaris Freddy VANDERCROYSEN, Clarissenstraat 36 Gent. Uitgerekend in huidige waarde (eind 1984) zou men kunnen stellen dat op grond van de goudprijs 1 Fr 1910 = 193,5 Fr thans; op grond van de kleinhandelsrijzen 1 Fr 1910 = 134,5 Fr thans. Opgeld inbegrepen zou dit voor het werk van Vostre 199.060 à 286.380 Fr maken; voor Du Pré 978.487,5 à 1.407.712,5 Fr.
- (72) Museum voor Schone Kunsten, “*Tekeningen, pastels en aquarellen uit eigen collectie*”, Gent, 1985, p. 105-106, nr. 147.
- (73) Meegedeeld door A. COLLE, Hoofd van de 6e Directie van de Stad Gent, Begraafplaatsen en Lijkenvervoer.
- (74) A. CAPITEYN & J. DECAVELE, *Op. Cit.*, p. 114.
- (75) Fernand ARNAUDIES, *Op. Cit.*, p. XXVI.
- (76) “*Album Jules Van Biesbroeck*”, met voorwoord van E. ANSEELE, Gent, s.d. Gustaaf DREZE “*Livre d'or de l'exposition universelle et internationale de Gand 1913*”, Gent, 1913, p. 192, afb. 35.

André DESPRETZ

ONZE GENTSE KEUKENRUBRIEK (Slot)

Mossels gebakken in de pan

Men droogt de mossels in een fijn doek en wentelt ze daarna in de bloem of in een licht deeg, dan worden ze in de boter gebakken in een braadpan en met peterselie versierd opgediend met geboterde dubbele sneetjes brood overhoeks in twee gesneden.

Oude Keukenpiet opende opnieuw de mond en scheen de grap te willen verder doordringen maar de blikken van Tante Mele werden zo onheilspellend dat hij vlug veranderde en aankondigde.

Mossels "à la marinière"

Men maakt de mossels gereed zoals wij het bij gekookte mosselen opgaven. Wanneer zij open zijn en geschud haalt men ze uit de schelpen. De uitgedane mossels laat men nu een twintig minuten stoven. Men neemt nu anderzijds eerst 10 grammen sjalotten en voegt er een gehakte peterseliewortel evenals 50 gram boter en twee deciliter witte wijn aan toe.

Bij al die ingrediënten, die men door een teems heeft gestoken wordt nu een saus gevoegd, samengesteld uit 50 gram boter en 50 gram bloem aangelongen met twee deciliter mosselsap; ook peper en zout worden toegevoegd.

De ganse bereiding wordt nu als slaande met de eierklopper in de kook gebracht en men laat die een paar keer opkomen; opzij van het vuur gezet voegt men er nog het sap van een citroen bij.

Nu giet men de mossels in de saus waarna het geheel in een diepe schotel wordt geplaatst, met gehakte peterselie wordt bedekt om zo warm mogelijk opgediend te worden.

Mossels "à la Poulette"

Mossels « à la marinière »

De mossels zijn weer in een kastrol zover gaar gekomen dat zij opengegaan zijn. Men neemt nu van iedere mossel een halve schelp af en legt die naast elkaar op een schotel.

Met een kluitje boter, een snuifje bloem, een weinig mosselsap, dit alles gebonden met enkele eierdooiers en een scheutje azijn mitsgaders gehakte peterselie, maakt men een speciale saus die men over de in de schotel gerangschikte mossels giet. Even in de oven laten opwarmen en opdienen.

Mossels « parquées »

Mossels met fijne kruiden

Zoals reeds aangegeven, kookt men de mossels, doet ze vervolgens in een kastrol met een stuk boter, een snuif fijne kruiden en peper, schudt ze even op en laat ze doorkoken.

Men kan ze ook eerst bakken na ze in een dunne deeg gewenteld te hebben. Men dient op met een Bechamelsaus.

Gefruite mossels

Men neemt 150 à 200 gereedgemaakte gekookte mossels uit de schelp gedaan. Men draait ze in de geraspte beschuit waarbij men 75 gram geraspte Gruyère heeft gevoegd. Men bakt nu de mossels in een pan voorzien van een mengsel van 50 gram boter en 50 gram vet. Men voegt er peper en zout bij, rangeert ze op een schotel, overdekt ze met gehakte peterselie en dient warm op.

Broere Aloïs die middelerwijl stil was binnengekomen vroeg plots aan zijn schoonbroer : “En hoe bereidt gij moules parquées of geparkeerde mossels ?

Keukenpiet trok zijn schouders op, keek eventjes misprijzend naar Aloïs en zei toen smalend : worden niet bereid maar gereedgemaakt door ze kundig te openen, voorzichtig zodat zij van beide zijden kunnen losgemaakt worden en in een halve schelp kunnen worden op elkaar gebracht. De halve schelpen worden nu (± dertien à vijftien in getal) rond een bord gerangschikt met stukjes citroen. Op tafel dient men een molentje te plaatsen met grove peperkorrels gevuld. Zij worden met geboterde sneetjes brood opgediend. Er moet echter worden opgemerkt dat men daarvoor de zeer grote mossels gebruikt die dan ook oestermossels worden genoemd.

Hierop begon ons Moetje te lachen. “Weet gij het nog” zo vroeg zij aan Tante Mele “als wij gingen werken bij Mevrouw van ’t Kasteel, hoe daar een al reeds oudere hulp was die hoorde spreken van oesters die op tafel

zouden komen en die de opmerking maakte : Oh ja, Mevrêwe, oesters da ken ik, die moeten wreed lang koken ! 't Goede mens was van Philippine en verwarde oesters met oestermossels. En de jonge heer van 't Kasteel die aanwezig was, zei flegmatisch : "Ja, Irma, men kan zien dat ze gereed zijn als de schelpen beginnen te smelten !".

Het woord oesters bracht ook

nog een lichte discussie teweeg. Tante Mele opperde het idee dat men even ook over oesters moest spreken maar oud Moetje merkte op dat oesters toch nooit een Gents Volksgerecht geweest waren. Tante Mele beweerde dan dat de tijden veel veranderd waren en dat de Gentse bevolking veel zaken had leren eten en at die vroeger nooit in haar bereik geweest waren.

Oesters

Oude Keukenpiet vertelde dan maar dat oesters meestal rauw geëten werden nadat zij voorzichtig opengedaan en op een speciaal bord geserveerd worden met een speciaal oestervorkje losgemaakt nadat zij, net als de geparkeerde mossels, met citroen en peper waren bewerkt ! Hier ook komen geboterde sneetjes brood bij te pas.

Binnenin vertonen de oesters jaarkringen, door de kenners zero's genoemd. Het aantal dezer zero's bepaalt de stijgende waarde dezer schelpdieren.

Weer ging Oud Moetje aan 't lachen; blijkbaar herleefde zij oude herinneringen. "Weet gij 't nog" zei ze tot Tante Mele "die familie van de notaris waar niemand vis lustte uitgezonderd mossels en paling, die dan nog heel speciaal werden aangeduid, zodat de vrijdag de keus altijd liep tussen pos-sels en maoling !".

Maar Oude Keukenpiet was reeds aan 't dicteren :

Koude saus voor Oesters

In plaats van peper en citroen kan men de rauwe oesters ook bedekken met een speciale saus gemaakt van zeer fijn gehakte sjalotten gemengd met azijn en peper.

Gebraden Oesters

Men gebruikt daarvoor grote oesters. Men opent die, legt op elk een stukje boter bewerkt met peterselie en specerijen en men steekt ze in de oven.

Als zij beginnen te braden dient men ze op, geschikt op een schotel. Men

kan ze ook rauw uit hun schelpen nemen en al te samen in hun sap laten. Men schudt ze even op gewarmd in een kastrol na toevoeging van een kluitje boter, peterselie, grove peper en citroensap maar laat het geheel niet in de kook komen. In de schoongekuiste schelpen legt men vier oesters in elke schelp met het nodige vocht, steekt ze even in de oven en dient warm op.

Oesters in de schelpen

Men zou ook nog een veel ingewikkelder manier van in de oven warm bereide oesters kunnen opgeven, zei de plots vermoeide Keukenpiet, maar oesters worden door de kenners liefst rauw geëten en daarmee is 't voor vandaag uit.

R.V.

NASCHRIFT

De recepten voor oesterbereidingen waren de laatsten die neergepend werden door Richard Vankenhove. Zij verschenen, zoals reeds werd gezegd in de inleiding bij deze artikelenreeks ("Ghendtsche Tydinghen - 1982 - N° 3 - p. 142), in het Mei-Juni-nummer van "Palmarès" in 1967.

Op 23 juni 1967 overleed Richard Vankenhove zodat er geen gevolg meer kwam op zijn indertijd, en ook nu nog, zeer "gesmaakte" artikelenreeks. Voelde hij het aankomen toen hij in zijn laatste zin schreef over "de plots vermoeide Keukenpiet" ? En wie was Keukenpiet anders dan de schrijver zelf ?

Tenslotte bedanken wij nogmaals Mevrouw Penen, verantwoordelijke uitgeefster van "Palmarès", voor de verleende toelating betreffende de overname van artikelen en tekeningen, alsmede Mevrouw Nadia Hublé-Vankenhove voor haar toestemming tot publicatie van deze artikelenreeks van wijlen haar vader. De even pittige tekeningen waren van de hand van François Zenner, alias "faf".

André VERBEKE

DE GESCHIEDENIS VAN DE VYT-BORLUUTFUNDA-TIE EN HET LAM GODS (Vervolg)

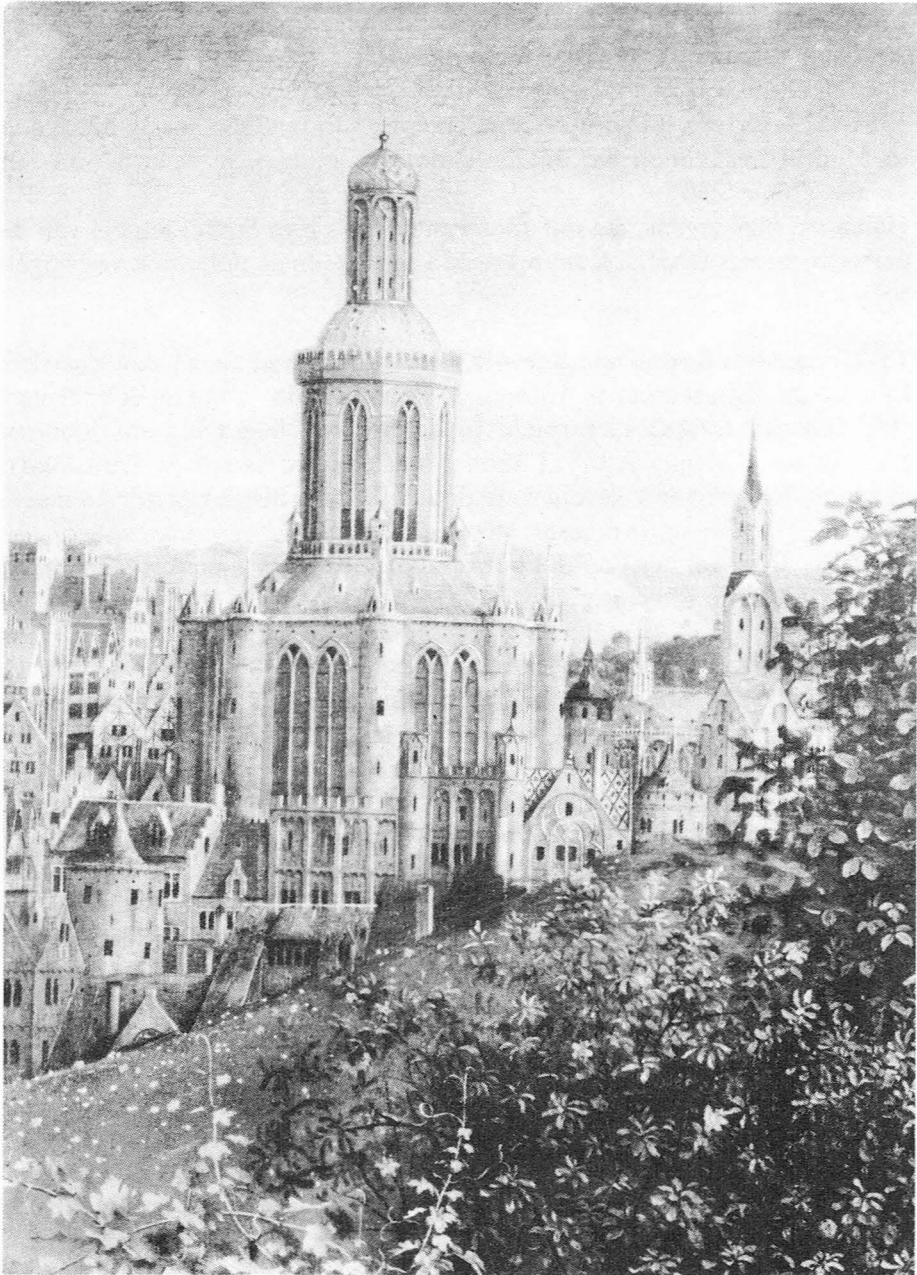
1500(omstreeks). Een vrije kopie naar Adam en Eva van het Gentse retabel werd door M.J. Friedländer (noot 116, blz. 109; 139, nr. 133) in de verzameling Thomée te Altena aangestipt. De auteur plaatst deze panelen op het actief van de Antwerpse Meester van Frankfort.

Kanunnik Van der Gheyn toonde aan dat de God-de-Vader figuur in de Gentse schilderkunst nagevolgd werd (218). Twee getekende kopieën van de Adam- en Evapanelen worden bewaard in het Louvre te Parijs (noot 2d). Gelijkaardige tekeningen waarschijnlijk van de hand van een Duits meester bevinden zich in de universiteitsbibliotheek te Erlangen (219).

Tolnay (219A) merkt op dat de baret van de jonge vrouw naast de Heilige op Jeroen Bosch' drieluik met de bekoring van St.-Hieronymus (Lissabon, Museu Nacional de Arte) ($\pm 1505-6$) teruggaat op het hoofddekseel van de sybille van Erythrea op de buitenluiken. Bosch hing aan dit hoofddekseel een krans van twijgjes, allusie op het vermaak. Een gelijkaardige hoed treffen we aan op het hoofd van een waarzegster, die Bosch schilderde op zijn Hooiwagen (Madrid, Prado) ($\pm 1500-02$). Waarschijnlijk zijn deze baretten geschilderd naar authentieke stukken. De sybille van het Lam Gods draagt dus een hoofddekseel van een zigeunerin, die ook de toekomst kon voorspellen. Volgens Von Baldass (219B) zijn de stadsgezichten van de "St.-Bavo" (Wenen, Akademie der bildenden Künste) (± 1507) en de "Ecce Homo" (Frankfort, Städelsches Kunstinstitut) (1480-5), beide werken van Bosch, moeilijk denkbaar zonder het uitkijkje door het venster op de buitenluiken van het Lam Gods. Dezelfde auteur merkt verder op dat het landschap bij Bosch verwant is aan dat op het Gentse retabel en de Madonna met kanselier Rolin (Parijs, Louvre). Merken we op dat de Frankfortse "Ecce Homo", samen met twee zijluiken van een "Laatste Oordeel" (?) voorstellende "De dood van de rechtschapene" en "De dood van de goddeloze" kopieën naar Bosch door Henri met de Bles (?), zich in de verzameling Maeterlinck te Gent t.e.m. de eerste wereldoorlog bevonden. De ruiters achteraan het middenpaneel van de Hooiwagentriптиek herinneren aan het gestolen paneel, maar gaan eigenlijk terug op een eyckiaanse "Kruisdraging" (cfr. noot 131i).

1507. In de inventaris van 1507 wordt in de Vytkapel een "capittelstoc" (= cantorstaf) vermeld (noot 210C).

1510 (omstreeks). In het Breviarium Grimani en het Getijdenboek van Isabella van Castilië, verlucht door de Gentenaars Gerard Horenbout en Simon Bening, zien we duidelijk ontleningen aan het retabel (noot 218).

Detail uit het middenpaneel. "Het hemels Jeruzalem".

Uit dezelfde periode dateert de getekende kopie naar de engel van de Annunciatie op de buitenluiken die thans berust in het Kupferstichkabinet van de Staatliche Museen te Berlijn (noot 9a).

Een “Annunciatie” in de Galleria della Sicilia te Palermo herinnert aan de voorstelling op het Lam Gods retabel (219C).

1513-1528. Op een miniatuur toegeschreven aan Jan Gossaert in het Prado te Madrid herkennen we duidelijk de drie middenste figuren van het Gentse altaar (220).

Halen we hier tevens aan dat Joos van Cleve’s Eva op het paneel van de eerste zondaars (Parijs, Louvre) deze van de Gentse polyptiek voor ogen roept.

1517, augustus. Kardinaal Lodewijk van Aragon bracht een bezoek aan het Lam Gods. Zijn secretaris Antonio de Beatis maakte daarvan een reisverslag. Over het Lam Gods vermeldt hij dat het werk begonnen was door een meester van “Magna Alta” (Limburg was een provincie van Duitsland), genaamd Roberto en voltooid werd door zijn broer die ook een groot meester was en dit omdat de meester stierf, dit is duidelijk een zinspeling op het kwatrijn. Het viel hem op dat het retabel zeer goed geconserveerd werd hoewel het bijna 100 jaar oud was (221).

1521, april 10. Tijdens zijn bezoek aan het Lam Gods noemde Albrecht Dürer het “eine überköstliche, hochverständige Malerei” en vooral de naaktfiguren, de Maagd en God vond hij fascinerend (222).

1529-1530. Voor de eerste maal wordt het bezoekersgeld geregistreerd in de ontvangsten van de Oude Fabriek, doch reeds in een post van 1435 wordt vermeld dat de geestelijkheid “dlast van den voorscreven dienste verminderdde door de gheconstelijke annamen. Bezoekers staken hun bijdragen voor de Joos Vyts tafele te tooghene dwelc es ghegadert in een busse”. Deze kopieën uit 1564 werden overgeschreven tot 1532. Blijkbaar werd het retabel op een min of meer georganiseerde manier getoond, wat gelet op zijn samenstelling als polyptiek met individuele bewegende luiken, wel een omslachtig werk moet geweest zijn, in tegenstelling tot de huidige vorm waarbij het retabel het karakter heeft gekregen van een triptiek (223). De vermelding van Marcus van Vaernewijck (cfr. 1562) “so constich van ingiene” zou er mogelijks kunnen op wijzen dat een vernuftig mechanisme aangebracht was om de articulatie van de zijluiken voornamelijk de bovenste te bedienen.

1530-1531. In tegenstelling tot het vorig jaar waarbij men maar boven de Vs. Xg. ontvangen had (en waarbij de ontfangere Xiii s.g. kreeg), had men

boven de 12 s.g. gekregen van de bezoekers, waarvan ii lb.x s.g. naar de ontfanghere ging (noot 6b).

1532. Marcus van Vaernewijck vermeldt dat hij Hubert's rechterarmbeen een lange tijd heeft weten prijken in een beenbeugel op het kerkhof van St.-Jan, doch deze was reeds verdwenen in 1560-1565. Meestal aanvaardt men dat het graf tijdens een zgn. eeuwfeest werd opengebrouwen en dat men dan de opperarm tentoonstelde op het kerkhof. Alhoewel niets erop wijst dat deze herdenking doorging, merken we op dat deze gruwelijke tradities tot heden in stand bleven (Rubensjaar).

De aantekeningen betreffende het tonen van het retabel ontbreken in de rekening van de Oude Fabriek vanaf 1532 tot 1548.

1535 (omstreeks). De Portugese schilder Vasco Fernandes (1480-1543) inspireerde zich op God-de-Almachtige van het Gentse retabel voor het schilderen van zijn H. Petrus (Viseu, Museum) (223A).

Rudy VAN ELSLANDE
('t Vervolgt)

oudheidkundige kroniek

Als we ons niet vergissen is Alfons Van Werveke één van de vele verdienstelijke Gentenaars die hier nog steeds wachten op een straatnaam. Geschiedkundige, medestichter van de "Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde van Gent", Conservator van het Oudheidkundig Museum, Adjunct-Stadsarchivaris, Lid van de Commissie voor Monumenten en Stadsgezichten, zou hij vele jaren een onafgebroken strijd voeren voor de bescherming van ons kunstpatrimonium. Gedurende 27 jaar schreef hij artikels in dit verband in het Gents weekblad "Het Volksbelang". Idealist als hij was, zou hij gedurende meer dan 10 jaar, zonder de minste vergoeding, 4 kranten een wekelijkse oudheidkundige kroniek bezorgen, namelijk "Het Laatste Nieuws", "De Gazette van Gent", de "Vooruit" en "La Flandre Libérale".

Dezen die zich de moeite willen getroosten zullen misschien na lang zoeken een van deze kostbare stukjes terugvinden in de een of andere bibliotheek. Als voorbeeld publiceren wij er hier één van over de

ADELLIJKE FAMILIES

Hun levenswijze in de XVIIIe eeuw.

Een buitenkans

Dit is een bladzijde uit de geschiedenis van “een Gentsch huis en van zijn bewoners van de XVIe tot de XIXe eeuw”.

Er is spraak namelijk van het heerenhuis op den hoek van den Zandberg en de Hoogpoort, waar nu het Ooglijdersgesticht is gevestigd.

Wij hebben de buitengewone kans gehad nopens den bouw en de hervormingen, de versiering en de meubileering van dit schoone huis, zoowel als nopens de personen, die het hebben bewoond, allerhande wetenswaardigheden te vinden. Niet alleen het stadsarchief en dat van den Raad van Vlaanderen, maar ook familiepapieren hebben ons materiaal geleverd. Tot zelfs bij Victor Hugo hebben wij bijzonderheden aangetroffen, die van elders volkomen onbekend waren.

Alexander August van den Meersche, heer van Barendonk, enz. en zijn familie had op 24 September 1738 een de Lichtervelde gehuwd. Het jonge paar woonde eerst bij de ouders, de heer en mevrouw Jan-Baptist van de Meersche, die in 1736 het hooger vermeld huis had gekocht, maar dat toen alleen bestond uit den linker vleugel, van de poort tot den Zandberg. Op 1 Oktober 1738, als de eigenaar, door den bouw van den rechtervleugel, het huis ging vergrooten, ging het jonge paar op zich zelf wonen in de Savaanstraat. In 1742 verhuisde het naar St.-Michielsparochie. Ten jare 1751 vinden we het eindelijk in het heerenhuis op den hoek van den Zandberg, dat op vorstelijke manier werd veranderd volgens de mode van den tijd, namelijk in Louis XV-stijl. 't Is dan dat, door de beste Gentsche kunstenaars, de trapzaal werd gemaakt, de schoonste, die wij ooit hebben gezien, en die nog bestaat.

In de bibliotheek van de Gentsche hoogeschool bewaart men twee handboeken : 1° Memorie van de uitgaven gedaan van 1 Augustus 1728 tot 1755; 2° Uitgaven gedaan voor de meubelen, het linnen, de kleederen en dergelijke. Het eerste boek, met bijzondere zorg gehouden door mevrouw, heeft ons de inlichtingen verschaft die wij hier samenvatten.

De echtgenooten hebben acht of negen kinderen gehad, ten minste drie zoons en vier dochters. “Na mijn eerste kinderbed, schrijft mevrouw, heeft men één “ducaat aan den pastoor gegeven, een carambole aan den koster, 77 stuivers bij de offerande, in den bidstoel 7 stuivers en 18 stuivers voor de kaars. •

Opvoeding der kinderen

Nopens de oudste dochter vooral hebben wij inlichtingen. “Thereseken heeft haar eerste les in het alphabet gehad in 1742 van een meesteres, die haar te huis is komen onderwijzen tegen 7 shillingen per maand. Voorschot

aan de meesteres £0-4-8; betaald voor 7 maanden les £ 2-9-0” Na de 7 maand kende het kind het alfabet.

Oh ! die degelijke methode ! In 1743 vindt men : “Voorschot aan een meester, die gekomen is thuis om Thereseken te leeren lezen in het boek, tegen 7 schellingen per maand”. -17 April 1743 is Thereseken naar de school gaan werken voor de eerste maal : betaald voor 6 maanden schoolgeld tegen twee pond grooten per jaar, £ 1-0-0. Betaald voor de bloemtuil van de meesteres £ 0-4-8. Betaald aan den meester voor 10 maanden les £ 3-10-0”. - “1744 : Betaald ter school voor nieuwwjaarsgeld, banket van de meesteres, Paascheieren op St.-Gregoriusdag, enz. £ 0-12-0.

Het zelfde jaar (1745) is ze naar de Ursulinen gegaan (thans gebouw van de Rijkswacht). Wij vermelden nog deze uitgave : “£ 0-3-0 voor kolen die men in de school heeft geleverd voor den vuurpot van het kind”.

“17 September 1752 heeft mejuffrouw de Lichtervelde haar intrede gedaan in het klooster van Berlaimont te Brussel in hoedanigheid van kostgangster en 21 September heeft zij er voor de eerste maal geslapen”.

Het meisje kon dan 17 jaar oud zijn. Bemerkt dat haar moeder haar eigen familienaam geeft en ze Mejuffrouw noemt. - De lessen van de clavecinmeester, die van den dansmeester en van den muziekmeester worden afzonderlijk betaald.

“12 Augustus 1754 heeft Mejuffrouw de Lichtervelde van Herzele haar intrede gedaan in het klooster van Berlaimont te Brussel, om er te wonen in hoedanigheid van kostgangster, en Mejuffrouw de Lichtervelde heeft het verlaten 22 September 1754”. De moeder geeft dus ook haar eigen familienaam aan haar tweede dochter, maar, om ze van de eerste te onderscheiden, voegt ze er den naam van één harer heerlijkheden bij.

De oudste dochter was ongeveer 19 jaar oud, als ze voor goed naar huis kwam. Vooraleer haar intrede in de wereld te doen ontving Thereseken, of liever Mejuffrouw de Lichtervelde in 1755 nog 4 maanden les van clavecin van den heer Boutmi, zoon en de dansmeester St-Flour kwam twee maal de viool spelen als de contredansen werden herhaald.

Geneesheren, heelmeesters, apothekers en drogisten

We vinden van 1738 tot 1755 geen vermelding van een ernstige ziekte. Wat men meest aantreft zijn de uitgaven voor de verlossing van mevrouw. Wij waren in de meening dat in zulk geval het altijd een vroedvrouw was, wier hulp werd ingeroepen. Het dagboek bewijst, dat het niet altijd zoo was, ten minste niet bij den hoogen stand. De geneesheer Ph. van Breughel werd geroepen bij vier verlossingen. Daar hij in 1745 overleden was, wende men zich tot den heelmeester Lanoy voor de twee volgende.

In het midden van de XVIIIe eeuw, was het aderlaten nog zeer in de mode. Mevrouw betaalt daarvoor elk jaar. In 1747 teekent ze aan : “voor één

aderlating en vijf voor de knechten en meiden, £ 0-1-10"; in 1748 : "voor twee aderlatingen en zes voor het personeel, £ 0-9-11."

Bij apotheker en drogist koopt men : "sel volatil", Spawater, vet herts-
hoorn, "tisane", safraan, schreepsel van elpenbeen, 2 oncen conserven,
calissiehout. Hertshoorn komt alle jaren voor.

Brandstof

Men brandt nog geen steenkool, wel bakkerskool en houtskool, echter in kleine hoeveelheid. Daarentegen is het verbruik van hout zeer groot; van 1738 tot 1741 "3500 kleine takkebosschen en 3450 blokken en fasseelen en een wagen kappingen".

Dat is meestal eik. Om vuur te maken gebruikt men kei en vuurslag en ton-
del, waarmede men solferpriemen doet ontvlammen, dat zijn, zooals men
misschien wel weet, hennepstokjes in solfer gedoopt. Allerhande vleesch
wordt aan een spit, boven het houtvur gebraden, een spit, die met een
horlogewerk regelmatig omdraait.

Verlichting

Men brandt vetkaarsen, witte gedraaide waskaarsen, of gele keukenkaar-
sen, tafelkaarsen, kleine nachtkarsen, antimoniumflambeeuwen, witte
wassen flambeeuwen.

Voeding

Men koopt tarwe per zak, men doet ze malen en het meel wordt gezonden
naar den bakker om het tot brood te bakken, wit brood en Fransch brood.
Als kruiden worden vermeld peper, zwarte, witte en bruine, muskaat-
noten, grofnagels, venkel, kaneel; men koopt olijven, Spaansche kappers
en inlandsche, augurkjes, komkommers (3000 in 1752), morieljen in groo-
te hoeveelheid, andere paddestoelen, "mouchérons, fougés", truffels,
kraakamandels, Brignoolsche pruimen, St-Katherinapruimen, konfijt,
siroop van kaasjeskruid, amandeltaarten, kroketjes, koninginbrood,
beschuit, krakelingen, lekkerkoek. De boter komt van Diksmuide, van
Roeselare, van Tielt, of uit de Gentsche omgeving. Buiten het slacht-
vleesch koopt men nog spek, pens, gevogelte, wild; men eet ook Mentzer
hesp. Boulogneworst en gerookt vleesch. Nopens den visch vinden wij geen
bijzonderheden. Te bemerken valt, dat nog geen aardappelen op de tafel
komen.

Men drinkt koffie en chokolade, maar vooral thee, vermeld als fijne thee,
dienstbodenthee en groene thee. De wijnen in de mode zijn : Frontignac,
Côte-Rôtie, Rijn, Anjou, Tours, Ingrande, Bourgogne, Malaga, Cham-
pagne, Corinthe.

Dienstboden

Een zoo groot en zoo prachtig versierd huis en daarbij een zoo talrijk huisgezin vergen veel dienstboden. Buiten een hovenier had men drie lakeien en drie dienstmeiden, verschillende malen voedsters en ander bijkomend personeel. Jaarlijks werden voor de livreien aanzienlijke sommen uitgegeven.

Er waren twee, drie en soms vier paarden, een of twee rijtuigen voor de stad, prachtvol verguld en gebeeldhouwd door den wel gekenden meester Allaert. Daarenboven was er nog een rijtuig voor den buiten, minder versierd.

Het is klaar dat wij al de uitgaven niet kunnen overzien, die een zoo rijke huishouding als die van Van den Meersche vergden. Als wij de dagboeken van de twee echtgenooten overloopen, schijnt het ons dat de tegenstelling tusschen het praalvertoon van de aristokratische familiën en den toestand van het kleine volk destijds grooter en bedroevender was dan ten huidigen dage.

A. VAN WERVEKE

JOSEPH DE HEMPTINNE (Vervolg)

De familiale en zakelijke zorgen van J. de Hemptinne, alsook het overlijden van paus Pius IX in 1878 leidden tot de verdwijning van de Croisés.

In 1876 publiceerde J. de Hemptinne de brochure "Questionnaire politique. N.1. La thèse, l'hypothèse et l'antithèse". Vooraf had de Hemptinne zijn brochure voorgelegd aan zijn zoon dom Hildebrand, evenals aan andere theologen. De brochure begint met een opdracht aan de paus.

"Très - Saint Père, les révolutionnaires travaillent avec une persévérance et une ardeur vraiment sataniques, à déposséder Notre Seigneur Jésus - Christ et son vicaire de tout droit sur la société. A la loi de Dieu, ces hommes pervers veulent substituer une loi toute humaine. Pour combattre efficacement le mal, les enfants de la sainte Eglise n'ont qu'une voie à suivre, c'est d'accepter avec simplicité et docilité les enseignements de la Chaire de Pierre, qu'ils soient ex cathedra ou non, et d'y conformer absolument leur conduite, soit privée, soit publique, sans prendre conseil ni de la fausse prudence, ni de la fausse charité : la vraie prudence et la vraie charité résident dans une obéissance prompte et entière. Pour ce qui me concerne Très -

Saint Père, je suis déterminé, avec la grâce de Dieu, à suivre cette voie. Je veux en outre, dans la faible mesure de mes forces, contribuer à répandre les enseignements, dans lesquels la société trouverait la paix qu'elle cherche en vain ailleurs.

A cet effet, Très - Saint Père, j'ai essayé de résumer sous forme de catéchisme, quelques-unes des vérités que Vous avez si souvent rappelées au monde. C'est ce petit travail que je viens déposer aux pieds de votre Sainteté en La priant de vouloir bénir ma bonne volonté. Cette bénédiction me sera un puissant encouragement à continuer la lutte et à combattre le libéralisme, sous quelque forme qu'il se cache.

Telle est le suppliche, que présente de Votre Sainteté,
le très humble et très obéissant fils Comte de Hemptinne.
Gand, 5me jour de l'octave de l'Epiphanne, 1876."

De pauselijke nuntius te Brussel antwoordde op 30 april 1878 : "Nous certifiions que les lignes qui précèdent sont vraiment de l'écriture de Sa Sainteté le Pape Pius IX de sainte mémoire". Paus Pius IX schreef : "Vos principes sont justes. Je bénis votre bonne volonté et prie Dieu qu'Il donne lumière et force à tous ceux qui sont appelés à soutenir ces principes. Je vous bénis dans le Seigneur". De brochure ontving de imprimatur te Rome in 1876; alsook van de vicaris-generaal Ch. Guy de Poitiers.

Omdat vertaling aanleiding zou kunnen geven tot een onnauwkeurige weergave van de ideeënwereld van J. de Hemptinne volgen hier enkele uittreksels in de Franse tekst.

6. La société a-t-elle aussi le devoir d'être chrétienne?

R. Oui, elle a aussi le devoir d'être chrétienne, comme elle a aussi la puissance de ne pas vouloir l'être.

6. Les libertés dites modernes sont elles conformes à la règle divine, c'est-à-dire à la thèse ou inspirées par la règle satanique?

R. Elles sont évidemment l'application de l'antithèse, puisque, par ces libertés, on ne se borne pas à laisser impunies certaines infractions aux lois de Dieu, mais on garantit et protège la liberté du mal, laquelle mène à la corruption des mœurs et de l'esprit, et propage la peste et l'indifférentisme (Syllabus, prop. 79).

6. Que doivent faire les gouvernés, si la loi prohibe de faire le bien?

R. Ils doivent gémir de vivre sous un régime si opposé à la règle de Dieu et faire tout ce qu'ils peuvent pour en amener le changement. A cet effet ils feront usage de la liberté pour le bien - que la loi leur laisse - pour redresser les idées, exposer les vrais principes et faire comprendre combien Dieu a ces libertés générales en horreur.

Voor de tweede brochure "Questionnaire politique. N.2. Le Libéralisme" werd de imprimatuur gevraagd aan de Mechelse aartsbisschop. Kardinaal Dechamps weigerde echter de imprimatuur, en wel omdat de eed van

trouw aan de grondwet ontoelaatbaar werd genoemd door de Hemptinne. Deze brochure werd uitgegeven te Rijsel in 1877. Hier weer enkele uittreksels uit deze brochure.

5. Quel est le fondement des erreurs libérales?

R. C'est la négation de l'ordre surnaturel et implicitement de l'existence de Dieu.

6. Qu'est ce que le libéralisme?

R. C'est la négation de l'ordre surnaturel appliquée à la politique : exclusion de toute influence religieuse des rapports sociaux, entière émancipation du pouvoir social de la révélation divine. C'est ce qu'on appelle dans le jargon libéral : l'Etat libre.

7. Qu'oppose le libéralisme aux droits de Dieu sur l'homme?

R. Les droits de l'homme codifiés dans la célèbre Déclaration de 1789.

9. Comment appelle-t-on ces libertés proclamées par la Déclaration de 1789?

R. Liberté de conscience, des cultes, de l'enseignement, de la presse.

12. La Déclaration de 1789 n'a-t-elle pas été condamnée par l'Eglise?

R. Oui, Sa Sainteté Pie VI, dans son mémorable bref Quod aliquantum, la déclare subversive de la religion catholique et de la vraie autorité.

18. Les libertés modernes garanties par ces constitutions sont-elles mauvaises en elles-mêmes, comme le principe qui les a engendrées.

22. Ceux qui ont voté les constitutions libérales ont-ils donc posé un acte mauvais?

R. Oui, la bonne foi peut seule les excuser.

32. Comment les catholiques-libéraux justifient-ils leur conduite?

R. En ce qui concerne la libertés des cultes, de la presse et de l'enseignement, ils soutiennent qu'ils peuvent y adhérer non pas en principe, mais en fait, soit pour éviter des maux plus grands, soit pour subir la nécessité; que d'ailleurs ces libertés ne sont pas absolues. En ce qui concerne l'exécution des mauvaises lois, ils soutiennent que le juge n'est pas juge de la loi, mais un être passif qui se borne à prononcer les peines édictées par la loi.

43. Les catholiques libéraux font-ils un grand mal?

R. Oui, S.S. Pie IX a dit plusieurs fois d'eux qu'ils font plus de mal que les ennemis déclarés.

J. de Hemptinne was van oordeel, dat deze beide brochures onvoldoende begrepen werden; daarom publiceerde hij wat later een derde brochure : "Questionnaire Politique. N.3. La Tolérance". Hiervan ook nog een tweetal uittreksels.

7. Pouvez-vous citer des déviations à la loi de Dieu qu'il n'est jamais permis de tolérer?

R. Oui, telles sont les libertés de conscience, des cultes, de la presse et autres du même genre, proclamées par les révolutionnaires à la fin du siècle dernier.

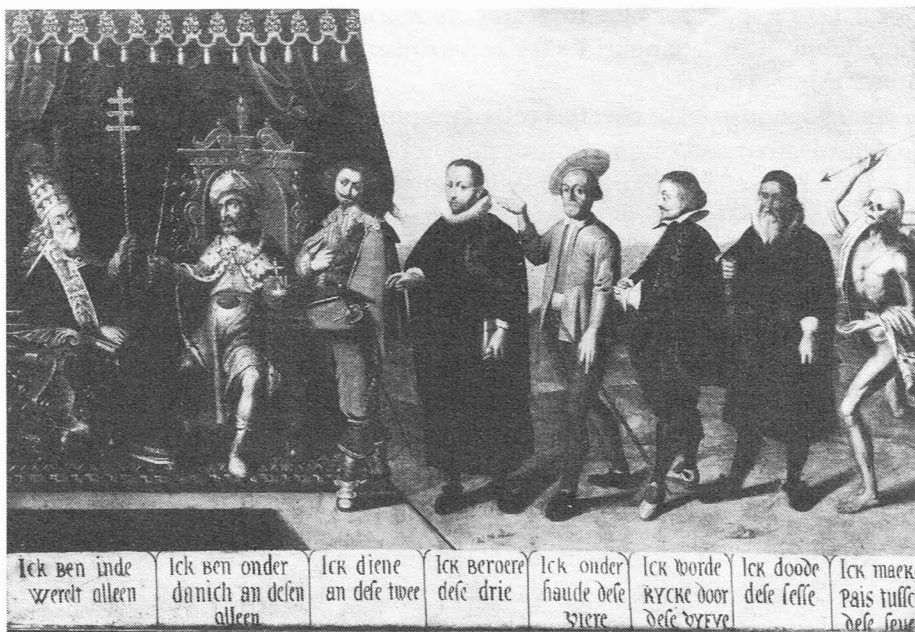
13. Que sont les lois que l'on voudrait faire passer sous le nom de lois de tolérance?

R. Sous le masque de la tolérance, elles sont protectrices du mal : elles garantissent à l'erreur la liberté d'être professée au mal la liberté d'être pratiqué sous la protection de l'état; elles garantissent l'impunité à celui, qui par la presse répand le poison des âmes; elles assurent une paisible existence aux sociétés qui conspirent contre l'Eglise et l'état; elles interdisent aux législateurs d'établir la censure, et, comme en Belgique par exemple de porter des lois pour faire observer le repos dominical (L'article XV de la constitution belge porte que "Nul ne peut être contraint de concourir d'une manière quelconque aux actes et aux cérémonies d'un culte, ni d'en observer les jours de repos").

Naar mijn mening wordt het maatschappijbeeld van de ultramontanen en van J. de Hemptinne zeer goed voorgesteld door de schilderij "De zeven standen" van een ongekende kunstenaar, dat te zien is in het Bijloke-museum te Gent. Vooraan staat de paus, die zegt "Ick ben inde werelt alleen", dan volgt de keizer, zeggende "Ick ben onderdanich an desen alleen", daarna volgt een edelman "Ick diene an dese twee", dan een theoloog "Ick bewere dese drie", dan een ambachtsman "Ick onder haude dese viere", dan een koopman "Ick worde rijcke door dese vijfve", dan een geneesheer "Ick doode dese sesse", dan volgt de dood "Ick maeke pais tussche dese seven".

We hebben reeds gezien, dat J. de Hemptinne "La Croix" steunde; het blad verheerlijkte de middeleeuwse theocratie. Mgr. Bracq noemde "La Croix" "une grande croix pour l'épiscopat". "La Croix" wenste een herstel van de standenmaatschappij : de volksklasse, de burgerij en de adel. De erfelijke adel moest zijn privileges herwinnen en een leidende rol spelen in het bestuur van het land. Het blad was ook van oordeel, dat de paus een opperpriester en koning der koningen was; de vorsten en regeringen hadden slechts een tijdelijke macht in dienst van de paus.

Herhaaldelijk zal J. de Hemptinne op een bedekte manier aangevallen worden in de Godsdienstige Week van Vlaanderen, waarvan kan. Brack, later ook kanunnik Lavaut en kanunnik De Backere medewerkers waren. In dit weekblad lezen we op 26 juni 1874 : "Betreurenswaardig is het voorwaar, dat eenige menschen gelijk het gewoonlijk in dergelijke gevallen geschiedt, die waarheid overdrijven of exagereeren. In hunne iever meenen zij, dat de men te aller tijde moet roepen : "Dit is de leering der H. Kerk; dit is de waarheid". En het is nog meer te betreuren, dat men somtijds menschen ontmoet die hunne eigene gedachten voordragen alsof zij die der H. Kerk waren". En op 19 november 1875 lezen we in hetzelfde weekblad : "De gazetten verhalen, dat de H. Vader aan den nieuwen gezant van België, baron d'Anethan, gezegd heeft, dat men zijne woorden, gesproken aan

De zeven Standen (Copyright Fotografie Studio Claerhout - Gent).

de Belgen, die hem omringden den 3 oktober laatstleden, verkeerdelijk uitlegt. Wij weten uit echte bron, dat de H. Vader Pius geenszins tevreden is over de overdrevene uitleggingen zijner vaderlijke woorden, die door eenige mannen in 't openbaar zijn gegeven geworden. Wij weten verder, dat Pius IX aandringt op dezelfde aanbeveling : Luistert naar uwe bisschoppen, doet wat zij u zeggen.”

Beide citaten verwijzen duidelijk naar J. de Hemptinne.

Het jaar 1878 bracht een grote wijziging. Paus Pius IX werd opgevolgd door paus Leo XIII. Vanaf de jaren 1870 kwam er een economische crisis, waardoor ook de textielbedrijven in moeilijkheden kwamen. J. de Hemptinne zou zich uit de strijd terugtrekken en gebruikte thans zijn tijd en geld aan het beheer van zijn fabrieken, aan de Pauselijke Werken en het Sint-Vincentius à Paulogenootschap. In november 1879 werd J. de Hemptinne voorzitter van de Pauselijke Werken in het bisdom Gent en bleef nationaal voorzitter van het Sint-Vincentius à Paulogenootschap. J. de Hemptinne keerde zich na 1890 beslist tegen de opkomst van de christen-democraten. Hij bleef verder katholieke werken financieel steunen. In 1886 werd J. de Hemptinne door koning Leopold II in het adeldom opgenomen en kreeg de titel van graaf, en dit wel omdat de Hemptinne op verschillende manieren de missionering in Kongo steunde. Joseph de Hemptinne overleed te Gent op 25 januari 1909.

In zijn boek “L'hypothèse libérale en Belgique” van A. Simon lezen we : “L'ultramontanisme a deux chefs de file laïcs : J. de Hemptinne et Charles

Périn. Le premier est plus mystique, le second le plus cérébral.” In “Le Bien Public” van 25 januari 1909 lezen we in artikel getekend G. V. (=Guillaume Verspeyen) :

“Le grand industriel se révéla à cette époque comme un zélateur et comme un organisateur catholique de tout premier ordre.”

“Le Bien Public” van 29 januari 1909 brengt een verslag over de begrafenis van graaf J. de Hemptinne, die begraven werd te Mariakerke. Belangstellende lezers, die meer willen weten over het leven, het werk en de ultramontaanse ideeënwereld van J. de Hemptinne durven we verwijzen naar het reeds vermelde boek van A. Simon.

De jongste broer van Joseph de Hemptinne, nl. Jules de Hemptinne had een textielfabriek in de Molenaarsstraat. Paul Verbauwen werkte in deze fabriek en vertelt er over in zijn boek “Schetsen uit mijn Leven of de Geschiedenis der Gentsche Wevers” (blz. 90). Jules de Hemptinne werd op 26 oktober 1869 verkozen als liberaal gemeenteraadslid; hij trok zich terug bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1 juli 1872.

De schoonbroeder van Joseph de Hemptinne, nl. Casier - de Hemptinne werd op 9 juni 1874 tot katholiek senator verkozen, maar hij stelde zich niet meer voor tijdens de parlementsverkiezingen van 1878. Tijdens deze verkiezingen werd Jules de Hemptinne tot liberaal volksvertegenwoordiger verkozen.

M. STEELS

BIBLIOGRAFIE

A. De Riemacker : Histoire généalogique de la famille de Hemptinne.

J. de Hemptinne : Questionnaire politique.

J. de Hemptinne : Le Libéralisme.

J. de Hemptinne : La Tolérance.

Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van het cultuurbezit in België. Architectuur Deel 4 nb Gent, Noord - Oost, blz. 199, 202-205.

Biographie Nationale : Verspeyen, Félix de Hemptinne (dom Hildebrand); verwonderlijk is dat Joseph de Hemptinne niet vermeld is in de Biographie Nationale.

EEN “AENSpraEK” IN 1846

Wanneer wij ons verdiepen in het verenigingsleven van de vorige eeuw, valt het telkens weer op dat onze voorvaders toch wel een grote voorliefde hadden voor een bombastische taal en dat zij met veel emfase hun lyrische ontboezemingen “uitgalmden”. Dit was niet alleen het geval bij gewone verenigingen, ook in geleerde genootschappen werd een taaltje gebruikt dat nu toch wel zeer grappig overkomt.

Er speelde ons iemand de tekst door van een toespraak gehouden door de secretaris van de pas gestichte vereniging der gewezen Kulders. Wij willen onze lezers graag laten delen in het plezier dat wij beleefden bij het lezen ervan.

AENSpraEK,

Door den Geheymschryver van de Maetschappy der gewezen Kulders, onder de kenspreuk : BROEDERMIN EN BYSTAND, uytgesproken, in hunne tweede vergadering, den 10 Mey 1846.

MYNHEEREN EN MEDEBROEDERS!

Terwyl er geen Voorzitter tot heden bestaet, maar tot welkers kiezing, wy voor de eerste mael vergaderen, neem ik de vryheyd het woord te voeren, om UE voor oogen te leggen, hoe verheugelyk het is, wanneer oude vrienden of goede kennissen, na eene lange reeks jaren malkaer niet gezien te hebben, eens elkander plotselings komen te ontmoeten! Met welken yver zyn zulke lieden niet bezielt, om van malkaer den staet hunner gesteltenis te vernemen? Zoo is heden myne ziel getroffen op den aanblik eener vergadering van achtbare persoonen, op wiens aengezichten men niet als eene waere Broedermin kan bespeuren. Broedermin! zeg ik, en maer al te regt durf ik onze vergadering met dien loffelyken naem bestempelen. Het is geene Broedermin zich Broeder te noemen. Degene, welke hen vereenigen, of hebben moeten vereenigen, door baet- of oorlogzugtige hoofden, die na duyzend gepleegde strooptochten, na duyzend en meer bedrevene daden, tegenstrydig zoo aen hunne medeborgers als aen onzen Godsdienst, het overgeblevene hunner afgematte legerbende by malkaer roepen, hun alsdan als tot eene zoogenaemde Broederschaer vormen, en hen zelve met den naem van Broeder vereerlyken, - neen, achtbaer gezelschap, neen, hoog geagte en met regt genoemde broederkring : door geene zulke redenen hebben wy ons vereenigd; maer het is de schikking der Almagt, die ons als

Broeders der tweede Natuer, heeft samengesteld! En zyn diesvolgens al, door eenen Voester-Vader opgekweekt, door denzelven onderwezen, aen eene tafel gevoed en hebben eene kamer en bed beslapen. Zoo dat ons niet ontvremt van natuerlyke Broeders, als de borst onzer moeder, die ons door den Schepper aller wezens, helaes... te vroegtydig is ontrukkt, en door wiens onbepaald vooruytzicht het beschikt was, ons alle vertegenwoordigers, als broeders der tweede Natuer, te vereenigen door de opvoeding. By slaepeloose nachten, werde Broeders, hebt gylieden het voorwerp geweest myner geests bespiegeling. Hoe menigmael, toen het morgenrood aen de oosterkim zich liet ontdekken, dachtte ik aen myne medebroeders. Hoe dikwils als den Alverlichter der Aerde, ons, met zyne goude stralen verrykte, dacht ik op de ras voorheen verloopene tyden, hoe het albestuer ons, door tydsomstandigheden, en wisselvalligheden heeft van malkaer gescheyden, zoo als hy ons vroeger heeft als broeders vereenigt. Menigmael heeft mynen geest, als eenen gevlerkten bode, door Zephieren vervoerd, rondgezweeft en vrugteloos myne medebroeders der opvoeding gezocht... Verheugen wy ons te zien dat het oogenblik gekomen is, op welk wy, niet in eene geestbespiegeling, malkaer ontmoeten, maer elkaer, natuerlyker wyze aenschouwen, vriendschappelyker wyze elkaer de hand toereyken, en op eene Broederlyke wyze, elkander den bystand in den nood konnen aanbieden. Hoe eerlyk is het niet, malkander als Broeders te erkennen? Niemand mag zich verhooveirdigen, om dat de fortuyn hem genegen schynt, want dit kan ook van waer het gekomen is, henen gaen; maer ons edelmoedig gedagt malkaer te erkennen als Broeders en bystand in den nood te verzorgen, verdient allen roem en verrykt onze eer. Het is geene eer te rekenen, met schatten geboren te worden, en als prinsen kinderen, van in de wieg overladen te zyn met eere tekens; dit is wel eene gegeven, maer niet verdiende eer... Maer stellen wy ons voor, den genen, welke door yver en vlyt, zich tot eenen meerderen stand verheffen, die zich onder zyne medelevende door liefdewerken, door zelfsofferingen ten voordelen zyners naesten doet onderscheiden. Dezen is den genen, welke alle eer en lof verdient toegezwaeyt te worden. - Zy zyn alle van adelyken stam, die hen door iets goeds doen kenmerken; zyn zy alle in weelderigen staet opgebracht, of met de bors aen den hals geboren, die tot eenen hoogen trap van eer geraken? O neen, Broeders, het is zelfs in deze eeuw die wy beleven, dat men het voorbeeld aantreffen, in den persoon van den koning van Zweden, die een weeskind zynde, en door de armoede gefolttert, zich uyt de ellendige hut zyners overleden ouders in konings dienst begaf, en door zyn goed karakter, tot den hoogsten trap van eer is geklommen, ja zelfs de kroon des koningsdom op het hoofd dragende, den Zweedschen staet gebied, en de wetten vormt!... De eerste stichters van Rome, waren deze ook geen weeskinderen? Ja, zelfs vondelingen, toen zy door eene groote personnage in een bosch gevonden werden, van wien zy met den naem van

Remus en Romulus bestempelt werden; het was *Remus en Romulus*, die hen door heldhaftigheyd in de veldslagen, en door wys beleyd en voorzichtigheyd, in alle ondernemingen deden onderscheyden, waerdoor zy de goedkeuring van eenieder wegdroegen, tot dat zy eyndeling het opperbevel krygende, de hoofdstad der Christene Wereld hebben doen bouwen, van wien zy den naem van *Roomen of Rome* ontleent heeft, naer deszelfs stichter *Romulus*. Dus, weerde Broeders, als men zulke voorbeelden aentrefte, en dat in een tydstep, in welke de volkeren byna geene verlichting ontfangen hadden, hoe hebben wy ons niet te verheugen, zoo gelukkig te zyn, in eenen tyd van beschaving, het eerste daglicht te hebben ontvangen, verders onderwezen en het edel gedagt ingeboezemt, ons in eenen Broederkring te vormen, om malkaer by te staen, tot den lesten adem, die onze mannelijke Borst zal bezielen. Verbeelden wy ons hoe gebroeders onder malkaer, naer hevige krakeelen, nog niet gedoogen konnen, dat een van hen beyde door eenig ander persoon misdaen worden. Zoo moeten wy ons naer het zelve schikken, en allen twist en tweedragt bannen, alle voorgaende ongelyk aen malkaer, in onze kinderjaren gedaen, vergevende, zullen wy het zoet genot hebben onze verbroedering, door alle weldenkende te hooren loven, en met er daed, niemand buyten ons huysgezin, gaen ons zoo naer, als wy aen malkander, het welk ons doet verhoppen, dat onzen Raed van Bestuer, te samen met de verdere leden, allen vlyt zullen aenwenden, om de goede verstandhouding te handhaven. Dan zullen wy alle tot in de Ziel verheugd, mogen uytgalmen, lang leve de Maetschappy door *Broedermin en Bystand!*

FRANCISCUS JUDOCUS DUSLIER
geheymfchryver

VRAAG EN ANTWOORD

De Heer **A. Despretz** uit Drongen vraagt wie hem documentatie kan bezorgen voor een numismatische studie over privébetaalmiddelen in het Gentse. Hij denkt aan jetons of kaartjes voor brood, melk, soep, bier en kolen, aandelen of andere documentaire herinneringen, over maatschappijen (Chempostel, Ledeberg; Dagelijks Brood, Evergem-Rabot; De Gebroeders, Gent; Het Volk, Gent; Het Volksbelang, Gent; de Gentse Volkskeuken; de Vrijheidsliefde, Gent; de Volksmacht, Evergem; Le Bon Pain, Mariakerke; e.a.), bakkerijen (Bockstaele-Heirman, Akkergemstraat; De Booser, Hospitaalstraat; De Haegenaere, Gentbrugge; Dhooge-Mils, Wondelgem; A. Lippens, Mariakerke; Schelfaut, Wondelgem; F. Schelstraete, Akkergemstraat; R. Tuytschaever, Tolhuislaan; A. Van de Maele, Papegaaistraat; Jules Van Der Kerckhove, Mariakerke; R. Van Maldeghem, Akkergemstraat; etc.), melkerijen (La Flandre; F. Ozanam), textielzaken (Les fabricants réunies, Van der Meerschen, Lange-munt); cafés of restaurants (Arcades, Cambrinus, Châlet Suisse, Belvédère, Rathskeller, St. Jorishof, e.a.), theaters (Minard), en dergelijke. Gegevens worden ingewacht op zijn adres : Baarleboslaan, 44, 9810 Drongen. Telefoon : 091/82.43.58.

Naar aanleiding van de vraag van de Heer **Rudy De Baere** (Gh. T. 1986 - Nr. 3 - p. 178) speelde de Heer **Rudy van Elslande** ons volgende inlichtingen door :

De oudste vermelding van de naam Codde in de Gentse archieven treffen we aan omstreeks 1400. Op 4 oktober van dat jaar verkoopt Pieter Codde, die gehuwd was met Elisabeth Sneevoet, een erfrente op een huis aan de Koornaard, tussen dat van Jan Borluut en dat van Jan van der Straeten, van de kruidenier Jan van Houtem (SAG. Jaarreg. 1400-1, f°15). Op 6 mei 1405 erkennen Gillis en Jan Delvliet een schuld aan Pieter Coddine (ibidem, 1404-5, f° 49), terwijl deze 13 dagen later een schuld moet betalen aan Jan Willemsone (ibidem, f°50). In 1402 erkent Nicolas de Kuelneere een schuld van een huis aan Jan Codde (ibidem, 1402-3, f°65v°); terwijl de speldenmaker Jan de Plantere, alias Codde zijn schuld afbetaalt aan Heindric den Cruwel op 14 juni 1408 (ibidem, 1408-9, f°58). Beatrijs de Codde uit Wetteren, weduwe van Jan, koopt op 30 januari 1410 een huis in de Bagatenstraat (Ibidem, 1409-10, f°31).

In haar vraag over een oud liedje (Gh. T. 1986 - Nr. 3 - pp. 179-180) schreef Mevrouw **E. De Guchtenaere** : “ik heb er niet veel hoop op”.

Mevrouw de Guchtenaere, als gij vragen voorlegt aan de schare zeer competente lezers van “Ghendtsche Tydinghen” moogt ge nooit wanhopen,

want zij zijn tot alles in staat. Hoe oud dit liedje ook moge zijn, de Heer **Charles Van Bignoot** van St-Amandsberg had er geen enkele moeite mee om ons de volledige tekst te laten geworden. Ook het wijsje kent hij nog, maar vooraleer dat neer te pennen geeft hij er de voorkeur aan eerst nog enkele jaren “solfege” te volgen.

Het liedje moet inderdaad oud zijn en werd op “zijn boers” gezongen. Op een gegeven moment moet het wel populair geweest zijn in Gent. Hij heeft het destijds, naast tal van andere liedjes, horen zingen door zijn vader en de Heer Van Bignoot heeft het lumineus idee gehad al deze liedjes (die anders waarschijnlijk zouden verloren gegaan zijn) te noteren in een liedjesboek. Mevrouw de Guchtenaere spreekt van “Kalfeyt”. In zijn versie stond genoteerd “Colfaert”, maar aangezien hij denkt dat Mevrouw De Guchtenaere het bij het rechte eind zal hebben, zullen wij in de tekst het eerste woord gebruiken. Tenslotte vermelden wij dat deze boertige kluchtzang “’t Kuipke” heet, waarmee dan de preekstoel bedoeld wordt.

’t KUIPKE

I

Tusschen de Polders en Flipiene, weunderer eenen lompen boer
En hij had een vrouwken die heettege Jacqueline
En een zeuntse zuu rap als poer, Kalfeyt da was zijnen rechten name
Z’heetege zijn voadere den lompen Pier
Z’aan alle drije nen name mee een fame
Zuu goed van herte als van manier (bis)

II

Lompe Pier die zond zijn zeuntse naar de kerke
’t Was om te luisteren naar ’t sermoen
Kalfeyt die vroeg of dat hij daar moest werken of wat dat hij daar moest doen
Neen zei zijn voadere ge zult doar huuren wat dat de paster hee gepreekt
En aasde gij naar huis komt zal ik u onderhuuren
Zie dat er daar niets aan ontbreekt (bis)

III

Kalfeyt die was nu tot de kerk getreden
Terwijl dat de paster bezig was, de paster die klaptege van de slechte zeden
Kalfeyt die meende dat dat op hem was
En dat schoot hem al in zijn bolle, de pastere begost thans in ’t latijn
Kalfeyt die riep “spreekt uw moederlijke toale
Tons zal ’k toch huuren of ’op mij zal zijn” (bis)

IV

Doch de paster die liet zich niet sturen en
Zijn sermoen ging altijd vuurt
En hij klaptege van die slonsen van die wijven
Die in den drank lagen versmuurd
Zie dat kost Calfeyt nie verkroppen en
Hij zag aldus Gods glorie aan :
“Om van myn voader en mijn moeder kwaad te zeggen
Moede gij daarveure in da kuipken staan ?” (bis)

V

Maar men smeed dienen snotter aan de deure
Dat hij rolde langs de baan
Kalfeyt die ging in een herberg gaan vertreuren
Waar dat hij zijn voadere zag staan
“Ah, zei zijn voadere nu goa’k u onderhuuren
Wat dat de paster heeft gepreekt
“Dade gij geweune zijt mijn moedere te slagen
't Es wel besteekt dat hij op u preekt (bis)

VI

Asa vrienden veur het leste die er een vrouwtje geslagen heeft
'k Roa hulder aan al veur het beste
Zie dat ge 't loaters beter weet
Dan zullen hulder kinders hulder nie moeten verwijten
Als zij komen van 't sermoen, dage gij geweune zijt uw vrouwken te smij-
ten
Dat en ès veurwaar geen manier van doen...(bis)

LEZERS SCHRIJVEN ONS

De Heer **A. De Witte** uit Melsele, Secretaris van de Heemkundige Kring "Het Land van Beveren", schrijft ons het volgende :

Met genoegen heb ik de bijdrage gelezen van M. Van Wesemael over het Rasphuis te Gent. Een kleurrijke, af en toe ondeugende en luchtige uiteenzetting over een in se nogal triestig aspekt van een zelfkant in de maatschappij. Het verdwijnen van het Rasphuis betekende allicht een ingrijpende wijziging van het Gentse stadsbeeld. Van het "prestigieuze" bouwwerk blijven inderdaad nog slechts bijna vergeten relikten over : een paar stenen, enige afbeeldingen.

Eveneens vergeten, maar zeker niet verloren is het archief van de gevangenisinstelling, het "Provinciaal Correctiehuys". Het wordt bewaard in het rijksarchief te Beveren. Een (gedrukte) inventaris ("Inventaris van het archief van de Gevangenis van Gent") is beschikbaar (en te verkrijgen bij het Rijksarchief). Een ware goudmijn voor (brede) sociale geschiedschrijving! Maar, ook als mede-auteur van deze inventaris, een vraag : "Waar blijven de "goudzoekers" ?" (NB : gevangenisarchief is openbaar indien ouder dan honderd jaar)

BIBLIOGRAFIE

Het "KADOC", wat staat voor "Katholiek Documentatie- en Onderzoekscentrum", te Leuven geeft ieder jaar een Jaarboek uit dat gewijd is aan een bepaald onderwerp.

In mei jl. verscheen het Jaarboek 1985 met als titel "Voor Kerk en Werk". Het is de geschiedenis van de Christelijke Arbeidersbeweging die precies 100 jaar bestaat.

Waarom wij daar melding van maken in "Ghendtsche Tydinghen" ?

Wel, evenmin als men de geschiedenis kan schrijven van de socialistische beweging zonder gedurig te moeten refereren aan Gent, was Gent eveneens de bakermat van het Christelijk Syndicalisme.

Het beginpunt ervan situeert zich op 18 december 1886 met de stichting van de "Antisocialistische Katoenwerkersbond". Het is dus een boek waarin Gent regelmatig aan bod komt, evenals Gentse figuren zoals een Arthur Verhaegen.

Het boek is uiterst verzorgd gedrukt en telt 368 bladzijden en 42 illustraties,

waaronder verschillende weinig gekende foto's. Gelukkig, (het gebeurt niet meer elke dag) een handig formaat : 21 x 13,5 cm.

Een boek dat wij kunnen aanbevelen aan dezen die geïnteresseerd zijn in de sociale geschiedenis, een "must" voor dezen die geïnteresseerd zijn in de Christelijke sociale geschiedenis.

Een buitenkansje voor onze lezers die er vlug bij zijn : alhoewel het boek reeds verschenen is blijft de vóórintekenaarsprijs van 650 fr. geldig tot 30 september. Vanaf 1 oktober wordt dit 850 fr. (steeds verzendingskosten inbegrepen). Toch een prettig verschil van 200 fr.

Te bestellen bij KADOC - Mgr. Ladeuzeplein 21 te 3000 Leuven. Rekening 431-0370001-13.

H.C.

AANVULLENDE LEDENLIJST

- 2335. De Schinckel R., Nieuwbrugkaai 32, 9000 Gent
- 2336. Mej. Van Mossevelde A.M., Maagdestraat 13, 9000 Gent
- 2337. Mw. Wuyts M.-Chr., Dapperheidstraat 10, 9000 Gent
- 2338. Rasson A., Ed. Van Steenbergenlaan 15, 2100 Deurne
- 2339. Bontinck, Tuinstraat 4, 9810 Gent (Drongen)
- 2340. De Spae A., Blankenbergestraat 19, 9000 Gent
- 2341. Hankaert K., Einde Were 19, 9000 Gent
- 2342. Hofman R., Oude Brusselseweg 93, 9219 Gent (Gentbrugge)
- 2343. Mw. Tahon M.J., Willem Tellstraat 5, 9000 Gent
- 2344. Mw. Van Laer M.L., Charles de Kerchovelaan 169, 9000 Gent
- 2345. De Coster A., Patijntjestraat 138-140, 9000 Gent
- 2346. Cocriamont A., Alfons Braeckmanlaan 109, 9110 Gent (Sint-Amandsberg)
- 2347. Van Peteghem A., Steenvoordestraat 75, 9210 Destelbergen (Heusden)
- 2348. Gunst L., Eeklostraat 110, 9910 Gent (Mariakerke)
- 2349. De Ceuninck C., Eeklostraat 27, 9910 Gent (Mariakerke)
- 2350. Moens A., Groenstraat 47, 9120 Destelbergen
- 2351. Jacques J., Kammerstraat 4, 9000 Gent
- 2352. Ir. Verspeelt P., Kapitteldreef 39, 9830 Sint-Martens-Latem
- 2353. Tourlamain G., Gangmakerstraat 20, 9000 Gent
- 2354. Lataer J., Verkortingstraat 25, 9110 Gent (Sint-Amandsberg)
- 2355. Seyssens G., Hortensiastraat 26, 9000 Gent